

Türkiye'nin 1946-1950 Dönemi Toplumsal İlişkilerini Markopaşa'nın Toplumcu Gerçekçi Perspektifinden Okumak*

Esra ARAS**

ORCID: 0000-0002-9696-6621

DOI: 10.54752/ct.1364600

Öz: *Markopaşa*, devam ve kardeş niteliğindeki yayın organlarıyla, 1946-1950 yılları arasında yayınlanmış toplumcu gerçekçi bir siyasi mizah gazetesidir. Mizahi muhalefetiyle dönemi için çığır açan bir yayın organıdır. Yayınlandığı dönemin Türkiye'si çok partili hayata geçiş sürecindedir ve iktisadi, siyasi ve sosyolojik bakımlardan bir değişime sahnedir. *Markopaşa*, bu değişime "halk kürsüsü" sıfatıyla mercek tutar.

Bu çalışma, Türkiye toplumunun *Markopaşa*'nın perspektifinden yansıyan sınıfsal oluşumlarını, çelişkilerini ve sömürü biçimlerini içerik çözümlemesi yaparak incelemektedir. İlk olarak, *Markopaşa*'nın, Türkiye'nin yapısal değişiminin onun sınıfsal dinamiklerine yansımaları üzerine bir değerlendirme sunmaktadır. İkinci olarak, dönemin toplumsal ilişkilerinde henüz billurlaşmamış da olsa *Markopaşa*'nın tespit ettiği haliyle "alt kattakiler" ve "üst kattakiler" ayrımına dayanan sınıfsal öbekleri, yaşam stratejileri ve koşullarıyla birlikte çözümlemektedir. *Markopaşa*'ya göre, dönemin Türkiye'si sermaye birikim stratejilerini kayıtsız şartsız milli bir erek olarak sahiplenen ve demokrasiye, özgürlüklere ve sosyal adalete kalın

* Bu makale, doktora tezinden türetilmiştir. Ayrıca, Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından düzenlenen 17. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde 1 Şubat 2023 tarihinde sunulan tebliğin genişletilmiş halidir.

Tezimin danışmanlığını yürüten hocam Aziz ÇELİK'e tez sürecindeki sabrı, desteği ve katkılarının yanı sıra tezden bu makalenin türetilmesi için yaptığı yönlendirme ve açtığı ufuk için içten teşekkürlerimi sunuyorum.

** Serbest araştırmacı, esraaras11@gmail.com

ARAS. E. (2023) "Türkiye'nin 1946-1950 Dönemi Toplumsal İlişkilerini Markopaşa'nın Toplumcu Gerçekçi Perspektifinden Okumak", Çalışma ve Toplum, C.4, S.79. s. 3181-3220

Makale Geliş Tarihi: 14.12.2022 - Makale Kabul Tarihi: 09.01.2023

sınırlar çeken bir değişimden geçmektedir. Bu değişim ayrıcalıkları pekiştirmekte ve sömürüyü derinleştirmektedir. Bu tabloda, geniş bir halk tabakaları paydasında buluşan “alt kattakiler” katılım ve kapsayıcılık sorunsalına takılmış olarak, yoksulluğun türlü hallerinde belirir. Bu çalışma, son olarak, o dönemde kurulan/yeniden kurulan toplumsal dinamiklerin günümüz Türkiye'sine uzanan tarihsel birikimini tartışmaya açmaktadır.

Anahtar kelimeler: Markopaşa, toplumcu gerçekçi muhalefet, Türkiye'nin 1946-1950 arası toplumsal ilişkileri.

Türkiye's Social Relations between 1946-1950 from *Markopaşa's* Socialist Realist Perspective

Abstract: *Markopaşa*, with its affiliated publishing organs under different names and as siblings, is a socialist realist weekly political humor magazine issued between 1946-1950. It is a groundbreaking publication of the period, with its humorous opposition. Türkiye, of its time, is in transition to a multi-party system and changes in economic, political, and sociological terms. *Markopaşa* dwells upon this change as the “public tribune”.

This article deals with Markopaşa's perspective on class formations, contradictions, and forms of exploitation within Turkish society through content analysis. It first examines the reflections of Türkiye's structural change on its class dynamics. Second, it analyzes class groups not crystallized yet, but, as *Markopaşa* identifies, based on the distinction between "downstairs" and "upstairs", together with their living strategies and conditions. In *Markopaşa's* view, Türkiye of the period undergoes a change in which capital accumulation strategies are unconditionally embraced as a national goal and the political mechanism imposes thick limits on democracy, freedoms, and social justice. It is a change that reinforces the privileges and deepens the exploitation. In this picture, those in the common ground of "downstairs" appear in various forms of poverty, hindered from participation and inclusion. This proposal, finally, opens up a discussion of the historical accumulation of the social dynamics formed/re-formed at that time, extending to today's Türkiye.

Keywords: Markopaşa, socialist realist opposition, Türkiye's social relations between 1946-1950.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Türkiye'de siyasal, toplumsal ve iktisadi bakımdan dönüşüm rüzgarları eser. Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) "*muhalefetsiz iktidar*" devri (Ahmad, 2015:19; Çelik, 2010:81) resmi olarak kapanmaktadır. Eşanlı

olarak, genç Cumhuriyet, tek parti rejimi boyunca biriken ve savaş koşullarında derinleşen sınıfsal çelişkilere sahnedir. Millî mücadele döneminden devralınan asker ve sivil memurlar, yeni bir aydın sınıfını oluşturan meslek sahipleri, tüccarlar, iş adamları, toprak ağaları ve kırsal kesimin eşrafı arasındaki gerilimli ittifak¹ dağılma sürecindedir. Bu ortamda, tarihsel olarak muhalefete alışkın olmayan iktidar bloğu için gülerken düşündüren mizahıyla aykırı, ezber bozan bir ses yükselir: "*Markoapaşa*" (1. Sayı, 25 Kasım 1946:1).

Bu çalışma, kendini halk menfaatlerinin savunucusu, halk kürsüsü olarak takdim eden (*Merhumpasha* 2. Sayı, 16 Ekim 1947:1, 4) *Markoapaşa* haftalık siyasi mizah gazetesinin gözüyle dönem Türkiye'sinin toplumsal ilişkileri üzerine bir içerik çözümlemesidir. İlk olarak, çalışmanın kuramsal ve yöntemsel çerçevesi tanımlanmaktadır. İkinci olarak, *Markoapaşa* takdim edilmektedir. Onun görüş ve eleştirilerini incelemeye değer kılan tarihsel konumu sunulmaktadır. Üçüncü bölümü oluşturan içerik çözümlemesinde, ilk aşamada, *Markoapaşa*'nın, çok partili siyasete geçişte ve ulusal ekonomi politiğin uluslararası kapitalist sisteme koşut dönüşümünde saptadığı eğilimler tartışılmaktadır. Akabinde, dönemin toplumsal ilişkilerinde henüz billurlaşmamış ama *Markoapaşa*'ca "alt kattakiler" ve "üst kattakiler" olarak konumlandırılan sınıfsal öbekler, yaşam stratejileri ve koşullarıyla birlikte tespit edilmektedir. Son aşamada, *Markoapaşa*'nın toplumcu gerçekçi prizmasından süzülen Türkiye toplumunun günümüz Türkiye'sine uzanan yansımaları tartışmaya açılmaktadır.

Kuramsal ve Yöntemsel Çerçeve

Markoapaşa'nın gündeminden Türkiye'nin toplumsal ilişkilerini inceleme çabamıza kuramsal olarak tarihsel maddeci yaklaşım ve yöntemsel olarak edebi eserleri, sosyal bilimlerin inceleme malzemesi yapan çözümlemelere bir yol haritası niteliğindeki Eagleton'ın Marksist bir edebiyat teorisi için tanımladığı bileşenler (2012) kılavuzluk etmektedir.

Tarihsel maddeciliğin toplum anlayışı *Markoapaşa*'nın toplumsal ilişkileri kavrayışına ve bu ilişkilerin dinamiklerine yönelttiği muhalefete içkindir. Bu anlayışta, toplumsal ilişkilerin temelinde sınıfsal çelişkiler vardır. Çelişki, üretici güçler arasında, üretim ilişkilerinde cereyan eder. Bu çelişkiler yeni ve daha ileri toplumsal düzenlere uzanabilen çatışmalar üretir. Bu kuramsal bağlam odaklandığımız dönemin Türkiye'sine uyarlandığında, Boratav'ın (2005) Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinin çok katmanlı doğasına yaptığı vurgu elverişli bir yaklaşım önermektedir. Türkiye'deki kapitalist gelişme, farklı üretim ilişkilerini (*kapitalist/basit meta üretimi/yarı-feodal*) ve bölüşüm ilişkilerini (*sanayi sermayesi-*

¹Ahmad (2015:24-26), bu gayri resmi ittifakın devleti ve Halk Partisini kurduğunu, güçlü bir fikir birliğine sahip olmamakla birlikte tek parti rejiminde gerilimlerin çözümlenebildiği bir dengeye dayandığını değerlendirir. Ahmad, ayrıca, bu ittifakta başlangıçta bir konum ve itibar kazanmış olan işçilerin 1923'ten sonra çok hoş karşılanmadığını tespit etmektedir.

kapitalist çiftçilik/ticari sermaye/mali sermaye/rantiyeler/profesyonel gruplar/bürokrasi/esnaf-zanaatkar ve marjinal nüfus) bünyesinde barındırarak sınıfsal dinamiklerde yapısal bir çeşitliliğe yol açmaktadır (Boratav, 2005:31). Çok partili hayata geçiş sürecinin sınıfsal çeşitliliği bağlamında, toplumsal sınıflar henüz olgun değildir. Üstleri de uzunca süre halkçılık ilkesi ile örtülmüştür.

Toplumsal yapının o günkü çerçevesine uygun olarak, *Markoapaşa*, lügatinde, öncelikle varıl-yoksul, güçlü-güçsüz şeklinde keskin bir "*sınıf*" karşıtlığını vurgular (36_16_1. Sayı, 1 Nisan 1949:3). Bu karşıtlığın iki yanında henüz billurlaşmamış ama toplumsal ilişkilerde belirginleşen öbekler saptar. Siyaset sahası bilhassa iktidardaki CHP ve iktidarı devralma iddiasındaki Demokrat Parti (DP) ile; karaborsacı-tefeciler, türedi zenginler ve toprak ağaları ile bu sermaye çevrelerinin dayandığı ekonomi politik sınıf karşıtlığının güçlü kısmıdır. Kurulu düzenin bekasını sağlama gayretindeki sosyal/sınıfsal oluşumlar da -partizan/kalemşor münevverler ve sanatçılar, bürokratlar- bu güce hizmet eder. Ezilenler safında ise işçi, işsiz, köylü ve metalaşan kadın gibi toplumsal kesimleri içeren suskun halk sınıfları/tabakaları yer alır. Bu, dönem Türkiye'sinin üretim ilişkilerindeki özgünlükleri dikkate alan bir tasniftir. Nitelik ve nicelik bakımından sahip olduğu toplumsal güçten bağımsız olarak üretim süreçlerinde işçi sınıfı eksenli bir okuma yerine sömürülen bütün toplumsal kesimleri tartışmaya dahil etmektedir.

Yöntemsel olarak, içerik çözümlememiz Eagleton'ın edebiyat teorisi için sunduğu analiz basamaklarını (2012:49-71) takip eder: 1- *Genel Üretim Tarzı*, 2- *Edebi Üretim Tarzı*, 3- *Genel İdeoloji*, 4- *Yazarın İdeolojisi*, 5- *Estetik İdeoloji*, 6- *Metin*. Bu sınıflandırmaya göre, edebiyat eseri çok yönlü ve karmaşık bir toplumsal sürecin sonucudur. Eser, ait olduğu toplumun maddi üretim biçiminden bağımsız gelişmez. Genel üretim tarzı ile edebi üretim tarzı arasında sınıfsal oluşumların da sürece dahil olduğu diyalektik bir ilişki vardır. Toplumun geliştirdiği farklı edebi üretim tarzları, bu genel üretim tarzında cereyan eden toplumsal güçlerle ya da ilişki süreçleriyle karmaşık bir eklemlenme ve etkileşim içindedir. Genel üretim tarzı, egemen toplumsal ilişkileri yeniden üretecek ve bireylerin bu toplumsal sürece bağlanmasını sağlayacak egemen bir ideolojik zemin de üretir. Edebiyat ise bu ideolojik zemine dili kullanma biçimiyle, kendi özgün diliyle ve eserlerin basım/dağıtım/tüketim kanallarında siyasal iktidarın tutumu üzerinden bağlanır. İdeolojik işlevini anaokulundan üniversiteye dek eğitim yoluyla yerine getirir. Bu esnada, yazarın ideolojik tutumu, genel ideolojik zeminle diyalektik bir ilişki içinde devreye girer. Edebiyat teorileri, edebi gelenekler, türler, söylemler gibi genel ideolojik zeminde türeyen ve toplumsal ilişkilerde belirli işlevler ve anlamlar kazanan estetik çerçeve ise edebi eserin oluşumunda ve kavranmasında rol oynar. Bu karmaşık etkileşimler yumağında metin kendi ön koşullarını belirleyecek şekilde kurulur.

Eagleton'ın önerdiği yöntemsel çerçeve *Markoapaşa*'nın dünyasına uyarlandığında ilk göze çarpan unsur dönem Türkiye'sinin genel üretim tarzındaki dönüşümdür. Devlet eliyle yabancı sermayeye kapılar açılmakta ve Türkiye'nin

kapitalist dönüşüm süreci yeni bir düzleme taşınmaktadır -ki *Markopaşa gözlüğünden bu terciib boyunduruk altına girmektir*. Koşut olarak, ideolojik ve kurumsal dengeler yeniden tanımlanmaktadır. Siyaset sahnesi yeni aktörlere açılmaktadır ama herkese açık değildir. *Markopaşa'nın* içinden geldiği sol çevreler açısından bir umacılaştırılma sorunu vardır. Bu ideolojik ortamda, sol dünya görüşü ve dolayısıyla *Markopaşa'nın* yazar çizer kadrosu yoğun bir varoluş mücadelesi vermek durumundadır. Bu mücadelede *Markopaşa* müesses nizamın karşısına toplumsal hayattan ve kültürel örüntülerden beslediği mizahıyla çıkar.

Toplumcu Gerçekçi Muhalefet Örneği: *Markopaşa*

Yayın hayatı, dünya görüşü, ekibi² ve o dönemin siyasal, iktisadi, toplumsal ve entelektüel çehresindeki konumuyla *Markopaşa* basın tarihimizde özgün ve birçok bakımdan öncü bir deneyimdir. Bu bölüm, *Markopaşa'nın*, ait olduğu dönemin Türkiye'sine dair kurduğu gündemin neden inceleme konusu edildiğini mizahi muhalefetinin özgünlüğüne değinerek aydınlatmaktadır.

Markopaşa'nın, üslubunu ve gündemini özgün kılan, Berger'dan uyarlanırsa (2008), tanık olduğu topluma toplumcu gerçekçi *Görme Biçimleri (Ways of Seeing)* geliştirmesidir. Egemen sınıflarca kurulan ve yeniden üretilen görme ve anlama biçimlerini çürüterek *Markopaşa* dönemin toplumsal ilişkilerini kendi dünya görüşü ve mücadelesi içinde yeniden yorumlar. Bir "*Büyük Kongre*"de (*Yedi-Sekiz Paşa* 4. Sayı, 20 Mayıs 1949:3) "*karnı açların dardına deva, gözüne sürme bulmak için Sırça Köşkte toplanan karnı Toklar*"ı rahat bırakmaz. Bir kuş sütünün eksik olduğu masa başında kafa kafaya vermiş karnı tokların toplum manzaralarını bilip de bilmezden gelişine toplumcu gerçekçi merceğiyle itiraz eder. Atılğan'ın ifadesiyle "*arka sıralarda duran ve iyice öne çıkmış büyük öznelere koyu gölgelerinden ötürü görünmez hale gelen küçük ve sıradan insanların sesleri, solukları, görme, kavrama, davranma biçimleri*" (2015: 146) ile onların ön sıralara doğru devinimlerini engelleyen faktörleri açığa çıkarır. Yani, '*küçük ve sıradan insanların*' geri plandaki konumunu normalleştiren görme biçimlerini yıkar. "*Markopaşa*" mizahı üslubuyla söylenmeyi söylemek ve duyulmayı duyurmak iddiasıyla memleket meselelerine halk adına ve halk faydasına bir taraf olur (1. Sayı, 25 Kasım 1946:1).

Dolayısıyla, Türk mizahında ve muhalefet geleneğinde yeni bir soluktur. Nesin'in tespitiyle (1973:43-46, 55-56), İkinci Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde, 1908 Devrimi'nin özgür atmosferinde fişkırان mizah sayılmazsa, Türk mizahı yarım

² Sabahattin Ali Nihal Atsız'la yakın diyalogdan sonra Almanya deneyimiyle, Aziz Nesin görevi kötüye kullanma suçlamasıyla hapis ve kovulma cezaları aldığı askerlik görevi sonrası, Rifat Ilgaz Ahmet Kutsi Tecer hocalığında tanıştığı resmi edebiyattan toplumsal meselelere yönelince toplumcu gerçekçi edebi üretim tarzında yol alır ve *Markopaşa*'da buluşurlar. Tek karikatürist Mim Uykusuz'dur. Yayımdan okuyucuyla buluşmaya kadar geçen süreçte çeşitli görev ve sorumluluklar üstlenen Mücap Nedim Ofluoğlu, Haluk Yetiş ve Şerif Hulusi gibi isimler de ekiptir.

asırlık bir durgunluk yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda halk geçim darlığı içindeyken savaş döneminde kolay yoldan zenginleşen kapkaççı sermayedar ulusal bağımsızlığa aykırı şekilde yabancı kapitalistlerle iş birliğine girmiştir. Cumhuriyet ruhuna aykırı bu düzene itiraz yolları tıkalı olduğu için egemen sınıflara karşı mizah silahı yükselmiştir. *Markopaşa* bu yükselişin bir parçasıdır ve gülmeceyi egemen sınıflara karşı mücadele aracı olarak kullanmıştır.

Markopaşa'nın özgünlüğüne bir diğer kaynak gördüğü baskılar ve bu baskılara inatla gösterdiği dirençtir. Yayın akışı bizzat *Markopaşa*'ca üç dönem olarak tasnif edilir ["*Üçüncü Doğuş*"/ (36+16)-1. Sayı, 1 Nisan 1949:1]. Sabahattin Ali ile olan başlangıçta sırasıyla 22 *Markopaşa*, 1 *Merhumpasha*, 5 *Malumpasha*, 1 *Markopaşa*, 3 *Merhumpasha*, 4 *Alibaba*; toplam 36³ sayılı bir neşriyat vardır. Sabahattin Ali'nin artık olmadığı ve cinayetinin son sayılara doğru öğrenildiği ikinci dönemde 27 *Başdan* ve 16 *Markopaşa* sayısı basılmıştır. Ilgaz ile Nesin'in hem ortak hem de ayrı ayrı çabalarla farklı adlarla sürdürdüğü son yayın döneminde 19 *Hür Markopaşa*, 1 *Markopaşa*, 4 *Yedi-Sekiz Paşa*, 3 *Öküz Mehmet Paşa*, 25 *Medet* ile 3 *Bizim Paşa*, kaç sayı çıktığını bilemediğimiz *Hür Markopaşa YS* ve *Başdan*'ın yeni dönemi okuyucu ile buluşmuştur.⁴ Bu düzensiz çeşitlilik hapis, soruşturma, kapatma ve toplatma, hatta kumpas gibi baskıların sonucudur.

Markopaşa'nın yoğun baskı altındaki (Ek-1) yayın hayatında ilk iki dönemde - üçüncü yayın dönemi nispeten durgundur- soluk soluğa denebilecek bir inatlaşma vardır. Güvenlik güçleri aralıksız peşindedir. Bu gözetim ve denetim ortamı onun yaratıcılığını pekiştirir. Nesin'in ifadesiyle ("*Markopaşa Meselesi No:6*"/ *Medet* 6. Sayı, 11 Mayıs 1950:4) *Markopaşa*'yı çıkarmanın en kolay tarafı yazı yazmaktır. Yaşadığı her türlü baskıya ve şiddete rağmen soluksuzca ve eşine az rastlanır bir azimle bir sonraki sayıya koşullanmıştır. Yazıların isimsiz çıkmasından, yayın müdürlüğü ve imtiyaz sahipliğinin içeriye düşenden dışarıda kalana devrolmasına, başka isimlerle yoluna devam etmeye ve ekibin "*Gutenberg Matbaası*" adını taktığı teksir makinesiyle basıma kadar o güne dek ve hatta sonrasında bile Türk basın tarihinin eşine pek rastlanmayan yayın mücadelelerine ve maceralarına imza atar. Bir örnek olarak, Ilgaz'ın Saydur'a anlattığı üzere, adli kurumlar kapalı olduğu için *Markopaşa* cuma basılır, el altından piyasaya sürülür, pazartesi gelip adli kurumlar işlerinin başına döndüğünde *Markopaşa* okuyucusuyla çoktan buluşmuş olur (Saydur, 2001:255). Toplatmalara karşı yayına devam edebilmek için *Markopaşa*'nın üzerinde yazan ile gerçekteki çıktığı gün farklıdır. Bu bağlamda, bildiklerini, savunduklarını yazmak için gösterdiği azmi o dönemin basın özgürlüğü anlayışının sınırlarını tartan tarihi ya da, Cantek'ten ilhamla (2001), efsanevi bir muhalefet olarak görmek yanlış olmayacaktır.

³ Yayınlanmadığı değerlendirilen 2 Haziran 1947 tarihli *Merhumpasha* sayısı ile toplam 37'dir.

⁴*Bizim Paşa* ile 6. sayısı dışındaki *Hür Markopaşa* yeni dönemi ve *Başdan* yeni dönemi edinilemediğinden bu araştırmanın kapsamına alınmamıştır.

Yazar çizer kadronun, *Markopaşa*'nın yayın akışı kesildiğinde sınırlı da olsa okuyucuyla buluşma olanağı bulduğu *Zincirli Hürriyet* ile *Geveze* de etraflı bir *Markopaşa* incelemesinin dikkate alması gereken yakın çevre yayınlardır.

Markopaşa'nın Merceğinden Türkiye'nin 1946-1950 Dönemi Toplumsal İlişkileri

1945 senesi ve takip eden yıllar Türkiye sosyo-politiğinde bir yeniden yapılanmaya sahnedir. Türk siyasal kültürüne yerleşik mutlak güç pratiğindeki çözümlenin yeni bir safhasına geçilmiştir. Çok partili ortam tesis edilmektedir. Siyasal iktidarın demokratik yollarla oluş(turul)abilmesinin yolu açılacaktır. Seçim mekanizması, Meşrutiyet'e kadar uzanan kısa ama tartışmalı tarihinde, geçmişteki pratikleriyle kıyaslanamayacak bir işlerliğe kavuşacaktır. Haliyle, toplumsal faktörler ve ilişkiler yeni anlamlar kazanacaktır. Diğer taraftan demokrasi pratiğinin salt mevzuat düzenlemeleri ve yapısal farklılıklar ekseninde düşünülmesi değişim sürecinin ahengini anlamak için yeterli değildir. Rakiplerin mücadele araçları, seçimlerin adaleti ve iktidarı dengeleyici mekanizmaların yetkinliği gibi hususlar ışığında bir değerlendirme çok partili siyasal rekabetin koşullarını okuma fırsatı sunacaktır. Bu, cumhuriyet rejiminin fitilledığı siyasal-toplumsal dönüşümün de çeyrek asırlık muhakemesi olacaktır.

Bu bölüm, dönem Türkiye'sinin üst yapısal dönüşümüne dair *Markopaşa'nın* yaptığı muhakemeyi çözümlemektedir.

Dönem Türkiye'sinin Üst Yapısal Dönüşümü ve Bu Dönüşümün Sınıfsal Dinamikleri

Markopaşa dönem Türkiye'sinin sahne olduğu siyaset gündemine sert ve sistemli bir hiciv geliştirir. Bu bölüm onun hicvinde CHP'nin yapısal dönüşüm sancılarına ve sonrasında yeni aktörlerin sahneye çıkışına ve varlık mücadelesine eğilir. Dönemin

---

⁵ Bu kavram, Annales Okulu'nun tarih anlayışı ve yöntemiyle, resmi tarih anlayışında "*Türk*" karakteri taşıdığı değerlendirilen tüm siyasal iktidarlara kapsayan bir tartışmayı hak ederBizim kastımız, ilk Türki devletlerdeki "*Gök Tanrı*" inancına dayandırılan, babadan oğula geçen ve kuşaklar boyu hanedanlıklar eliyle sürdürülen iktidar anlayışdır. Mutlak iktidarın, en kudretli halleri içinde değerlendirilen Muhteşem Süleyman döneminde dahi çeşitli toplumsal kesimlerden mukavemetle karşılaştığını tarih yazar. Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde, bilhassa 19. yüzyılda mutlak iktidar pratiğinde esaslı çözümler olur. Örneğin, II. Abdülhamit Dönemi, kastettiğimiz mutlak iktidar anlayışındaki çözülmeyi tetikleyen siyasal ve toplumsal değişimin dinamikleriyle kavgalı bir ortam olarak değerlendirilebilir. 1908 Devrimi ile bir sultanın tahttan indirilmesi ve meclis deneyimine yeniden geçiş, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin hâkimiyet-i milliye vurgusu ve millet meclisine uzanması, akabinde saltanatın ilgası ve cumhuriyet rejiminin tercih edilmesi egemenliğin "*mutlak*" kaynağının değişmesinde dönüm noktası olaylardandır. Asırlar sonra egemenliğin kaynağı halk olmuştur. Bununla birlikte, geleneğin değişmesi zorlu bir süreçtir. Tek parti rejiminin totaliter çehresi, çok partili rejime geçmek için yapılan girişimlerin başarısızlığı ve halkçılık ilkesiyle toplumsal değişimin vesayetçi kültüre tabi tutulması bu sürecin zorluğuna karine bazı örneklerdir. Hatta çok partili siyasal hayatın içinde dahi silinmesi zor, "*mutlak güç*" pratiğine öykünen derin totaliter izler bulmak çok zor değildir.

siyasal dönüşümü ile toplumsal ilişkileri arasında *Markoapaşa*'nın kurduğu illiyedi anlamaya çalışır.

İktidar Kanadından Cereyanlar

Teklifi, tartışmasız üstünlüğü sona eren CHP, *Markoapaşa*'nın perspektifiyle, bir yanda halen sahip olduğu yetkilerle özgürlükler alanını kontrol etme diğer yanda siyasetin çeşitlenen aktörlerine karşı siyasal rekabet pratikleri geliştirme çabasındadır.

Tek partili hayattan, hatta daha gerilerden devralınmış yasal zemin ve bu zeminin iktidar bloğu için sağladığı toplumsal kontrol olanakları, Uykusuz'un nitelemesiyle, CHP'nin "*ortak*"larıdır:

CHP ve Ortağı (12. Sayı, 24 Şubat 1947:1)

Bu "*ortak*"lar yeni dönemde *antidemokratik* ya da *anayasaya aykırı yasalar* olma yolundadır. Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan Dörtlü Takrir'le büyüyen muhalefetlerinde ve DP'nin ilk kurultayında kabul edilen Hürriyet Misakı'nda CHP çatısı altında kendilerinin de oy verdiği antidemokratik yasaların ve hükümlerin

kaldırılmasını ister (Erim, 2005:44). Demokratların, CHP'den yollarını ayırırken yükselttikleri itirazlar Saraçoğlu'nun -hala başbakandır- 1945'in son çeyreğinde Matbuat Kanunu, Cemiyetler Kanunu ve Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu gibi kanunlar üzerinde değişiklik çalışmaları yapılacağı beyanında can bulur ("*Başbakanın Gazetecilerle Dün Yaptığı Hasbihal*" / *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1945:1, 3). İşleri Bakanlığı da gerekli teknik çalışmaları başlatır ("*Anayasaya Aykırı Olan Kanunlar Değiştiriliyor*" / *Tan*, 14 Kasım 1945:1, 2). Lakin, bu adımlar Uykusuz karikatüründe beliren vatandaşın umutsuz ve yığın haline pek dokunmuş benzemez.

Markoapaşa, millete af dilendirtecek raddede baskı ortamı hazırlamış bu "*antidemokratik yasalar*"ı listeler ("*Millet Umumi Af Bekliyor/ Vur Fakat Dinle!*" / *Malûmpaşa*, 5. Sayı, 6 Ekim 1947:1, 3): *Tunceli Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu Madde 18, Matbuat Kanunu, Cemiyetler Kanunu, Sendikalar Kanunu, Sıkıyönetim Kanunu, Seçim Kanunu, Ceza Kanunu*. Totaliter ve faşizan uygulamaların zeminini oluşturan bu yasal çerçevenin 1934'ten 1947'ye dur durak bilmeden cezaevlerini kurbanlarla ve Anadolu'yu sürgünlerle doldurduğunu belirtir. Bu baskı aygıtları, *Markoapaşa*'ya göre, yeni siyasal hayatı sosyal adalet ve özgürlükler temelinde inşa etmeye engel bir zihniyet sorunsalına işaret eder.

Bu sorunsal demokratikleşme yolunda atılan adımlarda kendini gösterir. *Markoapaşa*, "*Hürriyetlerin Tarifleri*" yazısında iktidarın zihniyeti için kinayeli bir derleme yapar (6. Sayı, 6 Ocak 1947:1). Buna göre hürriyet, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmamak, hükümetin takdirini ve büyüklerin işini sual etmemektir. Şartlıdır. Bazı insanlar, bazı kurumlar ve bazı durumlar için geçerlidir. Müesses nizamanın bekasına halel getirebilecek itirazlara karşı ön alıcı tedbir gibidir. Basın, kelle koltuğa alınır ya da tükürülen yalanırsa özgürdür. Konuşulmadığı sürece toplanılabilir. Kapı kilit kırılacaksa ya da mühürlenecekse örgütlenilebilir. Vicdan hürriyeti sadece sefil halkın payına düşer. Yani, *Markoapaşa* CHP'nin demokrasi hamlesini demokratik bulmaz.

CHP, hükümet stratejileriyle de *Markoapaşa*'nın odağındadır. Başrol Peker'dedir. Peker, *Markoapaşa*'nın sayılar dolusu yazılar yazmasına sebep "*İlham Perisi*" (*Malûmpaşa* 4. Sayı, 29 Eylül 1947:1, 4) gibidir. *Merhumpaşa*, Peker'in antidemokratik kanunları önemli icraatlar olarak nitelemesine ve bu kanunların değiştirilmesine ayak direyerek totaliter rejimin savunuculuğunu yapmasına dikkat çeker ("*Ulus*" / 4. Sayı, 1 Kasım 1947:4). *Alibaba*, yayın hayatının bir yılını gözden geçirirken başından itibaren "*Bu Recep Peker'de iş yok! Bu totaliterdir. Hürriyet, demokrasi düşmandır!*" tespitiyle muhalefet ettiğini hatırlatır ("*Bir sene beklemeseler*" / 4. Sayı, 16 Aralık 1947:2). Peker'inki, 1930'ların ekonomi politikasında baskın olan siyasal tercihtir. Peker, sosyalist akımları reddederken liberal dünya görüşüne de, sınıf çatışmaları ve toplumsal bozulmalar getirebileceği düşüncesiyle karşıdır. 1930'larda CHP içinde hegemonikleşen bu ideolojinin savunucusu Peker, 1945 sonrasında dünyasında kendine konumlanma noktası tanımlamaya çalışan Türkiye'de tekrar kürsüye çıkar. *Sinema* köşesinde sezonda gösterilecek filmleri tanıtırken (12. Sayı, 24 Şubat 1947:4) "*Recep Peker tarafından eşsiz bir tarzda yaratılan,*

EBEDİYEN BENİMSİN filminde dışarıya zor kaçacaksınız" der, Markopaşa. Bu kaçış imgesi, ekonomi politik ve demokrasi tercihleriyle Peker'den ve hükümetinden bir yaka silkme olarak yorumlanabilir.

Saka Hükümeti, Markopaşa'ya göre, Türkiye demokrasisi için bir talihsizliktir. "Hasan Saka hükümetinin ilk oyunu" (Malûmpaşa 4. Sayı, 29 Eylül 1947:3) Türk milletine sunulmuş antidemokratik bir temsil yetkisidir. "Hükümet Programını Recef Peker'e Uydurdu" (Merhumpaşa 2. Sayı, 16 Ekim 1947:1, 3) yazısı Saka'nın dümendeyken beklenen ılımlı atmosferi getiremeyeceğini iddia eder. Parti bir "kapalı kutu" gibi birkaç günlük "danışıklı dönüş" toplantılarına başlar. Peker hükümetten el çek(tiril)miştir ama ruhu hala diridir. Saka demokratikleşmeden bahseder ama CHP içindeki dengeler inatçıdır, parti-devlet özdeşliğinden ve bürokrasinin partiyle organik bağlarından kolayca vazgeçilemeyeceği açıktır. Partinin "malum kodamanları", ters apartman kiracıları gibi Türkiye'yi kendi apartmanı olarak görmekte ve değişim çabalarına direnerek Saka'yı terletmektedir. Antidemokratik kanunlarda atılacak adımlara gösterilen dirençlerin karşısında da duramaz, Saka. Örneğin, polislin CHP'ye karşı "vazife"lerinde demokratik bir yapılandırma öngörüsü Peker Hükümeti'nin İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'e takılır.

"Büyük bir fedakârlık gösteren Şemsettin Efendi kabramanca bir hareket ile (...) Şeyhülbakanlığı" devraldığında ("Gitti Gülsüm Geldi Gülsüm Edenler Ettiğin Bulsun"/13_36. Sayı, 22 Ocak 1949:1) değişen nedir? Vaktiyle medresede molla olduğu rivayet edilen "Şeyhülbakan Günaltay"ın Markopaşa'nın dünyasındaki karşılığı üzerine "Dediği Çıktı" (15_35. Sayı, 8 Şubat 1949:3) yazısı bazı detaylar sunar. Günaltay, rivayete göre, "cübbesi sırtında, sarığı başında, şemsiyesi koltuğunun altında, besmele çekip" bindiği bir kayıkla Haliçi geçer. Yolun sonunda tüm yolcular ücretlerini öderken Günaltay dalgın bir halde kayıktan ücretini ödemedi. Hikâyenin bundan sonrası, Rizeli kayıkçının gözüyle ve Günaltay'ın siyasi sorumluluklarına bağlılık bilinci üzerine ince bir kinayedir ve Markopaşa'ya göre kayıkcı haklıdır:

"- Uy molla molla...

- Uy okumuş, okumuş.

- Şemsiyeli, şemsiyeli...

Yine cevap alamıyan kayıkcı, bu sefer kendi kendine:

- Püyük atam olacak atam, tuymazlığından pelidir."

Markopaşa, tek seslilikten çok sesliliğe doğru evrilme sancularına sahne dönem Türkiye'sinde CHP'nin geliştirdiği hükümet stratejilerine Milli Şef İnönü'nün siyasi gücünden bağımsız yaklaşmaz. İnönü'ye, milli mücadele geçmişini ve yetkilerini hatırlatarak uyarılarda bulunur. "Bekliyoruz" çağrısıyla seslendiği İnönü için iki farklı portre çizer (Malûmpaşa 3. Sayı, 22 Eylül 1947:1). "Lozan'da tam istiklal sağlayan, yabancı orduların ve yabancı sermaye köleliğinin Türkiye'den kovulma ilamını imzalıyan" da İnönü'dür. Halkı ileri medeniyet seviyesine taşıyacak ilköğretim

seferberliği ve dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi gibi adımları atmıştır. İrkçılığı milletin geleceği için korkunç bir tehlike olarak nitelemiştir. Cumhuriyet'le gelen ulusal bağımsızlık ve çağdaş medeniyetler seviyesine çıkma idealinden kopan bir gidişat karşısında suskun kalan da İnönü'dür. Yeniden yabancı sermaye köleliğine çanak tutanların ön almasına, hür düşüncenin mekânı köy enstitülerinin tırpanlanmasına, okul kitaplarında halkçı anlayışın yerine padişahlık destanlarının konulmasına, dünyanın önde gelen fikir ve sanat eserlerinin yasak kitaplar listesine alınmasına, üniversitelerde Nazi usulü temizliğin yapılmasına ve ırkçılığın güçlenmesine İnönü neden ses çıkarmamaktadır?

İnönü, iktidardan düşünce sert bir hicivle muhatap olur. *Medet*, İnönü üzerine "*tanesi 100 kuruşa satılıp karaborsaya düşen*" sayılar doldurur, fevkalade baskılar yapar (12. Sayı, 1 Haziran 1950:1). Zira, "*Emekli General ve Emekli Cumhurbaşkanı İnönü*" artık Ceza Kanunu Madde 159'un dört fıkrasına dayanamayacaktır (*Medet* 8. Sayı, 18 Mayıs 1950:1).

Muhalefet Olma Deneyimlerinin Sınıfsal Yansımaları

Markoapaşa'nın hicvi çok partili sürece geçişin başat aktörü DP'nin, dindar tutucu ve gerici çevrelerin, ırkçı-Turancuların ve solcuların devinimlerini ve demokrasi ufkunu tartışmaya açar.

Demokratlar, CHP'yle, dolayısıyla kendi mazileriyle diyalektik bir ilişki içinde ele alınır. "*İçkilli*" (*Merhumpaşaya* 4. Sayı, 1 Kasım 1947:3) yazısına göre Halk Partililer ile Demokratlar geçmişin mesuliyetlerini kurcalamamak, eski defterleri karıştırmamak ve buna yeltenenlere mâni olmakta mutabıktırlar. Öte yandan, Demokratların tarihiyle yüzleşmesi gerektir. "*İlâhi Adnan Menderes!*" (19. Sayı, 28 Nisan 1947:3) diyerek Menderes'in bilip de bilmezlikten gelme tavrına bir soru işareti koyar. Menderes, gittiği her yerde ve halka konuşmaya çalıştığı her girişimde elektriklerin kesildiğinden, halkın tecrübeli davranarak mum, çıra ve meşale yaktığından, onların da "*Ş.S.*"⁶ imzası ile söndürüldüğünden yakınır. *Markoapaşa* Menderes'e ufak bir hatırlatmada bulunur:

*"Daha dün içinde bulunduğun iktidar partisini sana biz mi öğretilim?
Polis ve salâhiyet kanunumuz var. Alimallah, muhalefet yapıyor diye,
güneşi bile deliğe tıkırlar. Lamba bir şey mi? Adamın gözünün bebeğini
söndürürler."*

Bu mazi ışığında *Markoapaşa*'nın DP'ye dair yergisi sert ve hükmü nettir. "*Tek dereceli seçim diye sevindik, çift parti diye sevindik, sınıflar kendi cemiyetlerini kuracak diye sevindik; kısacası memleketi demokrasi geldi diye sevindik. Meğer şaka ediyorlarmış, hep lafmış.*" der, *Alibaba* ("*Kalkın Ey Ehlî Vatan!*")/4. Sayı, 17 Aralık 1947:2). Hatta Meşrutiyet'ten beri aynı düzen tekrar etmektedir. Düzen değişse dahi oturanların

⁶7 Ağustos 1946-5 Eylül 1947 tarihleri arasında İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer olduğu düşünülmektedir.

yerine güçlüler geçer, halk yine ayakta kalır. Halk Partisinden ayrılan demokratlar eski yol arkadaşlarına "*kalkan ey ehli vatan!*" demektedir. Yine birileri kalkacak ve birileri oturacaktır. "*Halk da seneler ve senelerdir <<Ümitlerim hep kırıldı, demokrasi gelmeyecek>> şarkısını söylüyor, ve söyleyecek*"tır. Yani, DP demokrasi yolunda ilkesel değil yeniden iktidarın gücüne sahip olmayı arzulayan bir aktördür.

Zaten DP'nin muhalefet gündemi de farklıdır. Antidemokratik yasaların kaldırılması talebiyle ve Hürriyet Misakı'yla başladığı muhalefetini "*kurulduğu gündünden beri 28 sünnet düğünü, 24 kır balosu, 19 garden parti, 22 mehtap gezintisi, 65 kokteyl parti, 124 demokrat gecesi helva sohbetleri, Kağathane safası*" ile yürütmüştür ("*Allah Afyet Versin*" / *Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947:4). Aradan bir yıldan uzun zaman geçtikten sonra *Markoapaşa* "*Demokrat Parti Neler Yapıyor?*" diye yine meraktadır (8_35. Sayı, 17 Aralık 1948:1). Geçen sürede Demokratlar yılan hikayesine dönmüş bir eşya piyngosu, yüzlerce mehtap sefası, bini aşkın balo, ziyafet, milyonlarca nutuk ve sünnet düğünü ile demokrasiye hizmet etmiştir. Oldukça eğlenceli etkinliklerle bezeli bu demokrasi mücadelesi *Markoapaşa* için Demokratların popülist siyasal kültürlerini ve halkın somut sorunlarına kayıtsızlığını ifade eder. Programı yoğundur ama halktan kopuktur. Kısaca, toplumsal bellekte CHP'yle özdeşleştirilen simgelerin, sembollerin, tarz-ı hayatın DP'ye çok uzak olmadığı, özünde DP'nin de halkla arasında pek güçlü köprüler bulunmadığı *Markoapaşa*'nın prizmasından yansıyan DP silüetinde açığa çıkmaktadır.

İktidardaki DP'nin gündemi ise müesses nizamın içkin niteliklerinden kopamamış sembolik bir değişimden ibarettir. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinden yansıyan DP iktidarı, pulların ve paraların üstündeki resimleri değiştirmeye meşguldür ("*Pul Para ve Heykel*" / 8. Sayı, 18 Mayıs 1950:3). Menderes, "*mizah veya siyasi tenkît kîsvesi altında ayakta tutulmak istenilen ve hakikatte düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın*" tahrifatından ülkeyi kurtarmaya ant içerken *Medet* söze girer ("*Yanlıyorsun Bay Menderes*" / 13. Sayı, 5 Haziran 1950:1, 4). 1868'de çıkan ilk Türk mizah gazetesi *Letaif-i Asker*'dan istibdat döneminin ses kesen baskılarına karşı Namık Kemal'in, siyasi mücadelesinde mizahı bir ifade aracı olarak kurmasına uzanan birikimi hatırlatır. Çeyrek asırlık CHP diktatörlüğünden yakayı silkenleri, daha yolun başında bir führer partisi gibi davranan "*D. Parti Diktatörlüğü*" üzerine uyarır (*Medet* 4. Sayı, 3 Mayıs 1950:1).

Bir parçası olduğu sol çevrelerin dönüşen toplumsal ilişkilerdeki yaşam alanını da sorgular, *Markoapaşa*. *Geçmiş zaman olur ki hayali beş para etmez* bir vakit Atatürk dahi Bolşevik ajanı olmakla suçlanmıştır (19. Sayı, 28 Nisan 1947:2). Yetmez, bir "*Irğacı dalışması*"nda (*Merhumpâşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1946:2) "*ırkçıların kabküllü Führeri*" Atsız, komünistleri himaye etmekle itham edilebilir. Bu fütursuz sol karşıtlığının bölüşüm ilişkilerine uzanan örtük anlamı vardır. "*Yedi-Sekiz Paşanın Fevkalade Raporu*" (2. Sayı, 6 Mayıs 1949:1, 3) sağ-sol fikirlerle mücadele için halktan "*imamı gevreyinceye kadar*" vergiler alındığı ve lüzumsuz işler bakanlığı ile bakanlığa bağlı çeşitli birimler kurulduğu üzerine durur. Yani, sağ-sol çatışması, siyasal otorite marifetiyle muktedirlerle emektarlar arasında tarihsel güçlü bir bağ olarak kurulan

vergilerin hesabının verildiği bir araçtır. Üstüne, refah dağılımındaki adaletsizliği mantığa bürüyen bir gerekçedir. Doğal olarak, solun 'mücrim' doğasından istifade eden taktikler sosyo-ekonomik ilişkilere nüfuz eder:

Sol Düşünce Üzerine Taktikler (12. Sayı, 24 Şubat 1947:2)

Dönemin Türkiye'sinin üst yapısal dönüşümünde dindar tutucu ve gerici çevreler, toplumsal ilişkilerde kazandıkları menzil ve örtük gayeleri ile Cumhuriyet'in devrimci kazanımlarını sahiplenmiş *Markopaşa'yı* rahatsız eder. İrtica tek partili rejimde demokratik adımlardan imtina edilirken ileri sürülen bir ideolojik araçtır. Toplumsal düzen dönüşürken *Yeşil Sarık*" (9. Sayı, 3 Şubat 1947:1) bizzat Ankara'da başka bir surette belirmiştir. "Daha dün Atatürk'ün etrafında ileri düşünceli, layık zihniyetli görünmeye çalışan" ama şimdi "yeşil sarığı küflü kafalarına geçirip" Ankara'nın kalbinde devrimci icraatları budamaktadır. Siyasal kariyeri Meclis-i Mebusana kadar uzanan, yıllarca sesi soluğu çıkmayan ama koltuğunu hiç terk etmeyen ilahiyat kökenli Günaltay dinle siyaset arasında kurulan köprü'nün taşıyıcısı gibidir ("Şeyhülbakan Şemsüddin efendi hazretlerinin tercüme-i halî"/13_36. Sayı, 22 Ocak 1949:1). Netice olarak Osmanlı'nın son iki yüz yılında matbaa, fabrika, müspet ilim ve güzel sanatlar gibi her türlü ilerici adıma "bu yeniliklerin memlekete girmesile menfaati haleldar olacak softalar"ın "din elden gidiyor" iddiası adeta bir mukadderat olmuştur ve bu sınıfsal örüntüler Cumhuriyet'in devrimci ruhuna yine din perdesiyle aynı direnci göstermektedir (11. Sayı, 19 Ekim 1948:1).

Dönüşen toplumsal ilişkilerin "millî" karakteri ise *Markopaşa'nın* ırkçı-Turancı ideolojiye yergisinde açığa çıkar. İrkçı-Turancıların, kendilerine göre milli

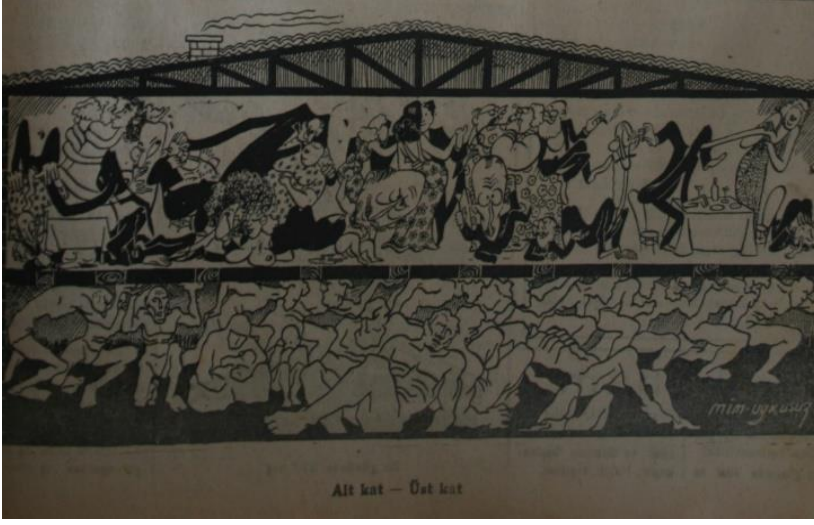
olmayanları yok saymaya, hatta yok etmeye yönelen tavır ve eylemlerini, güttükleri örtük amaçlarla birlikte Sabahattin Ali'nin Nihal Atsız'la sürtüşmesinden dolayı bir taraf sıfatıyla tartışır. "*Millî*"nin muhafızları '*bakb*' mücadelelerinde dönem dönem zorlansalar da kaynağını örneğin matbaa basarken ihtiyaç duyacakları balta ve kazma gibi alet edevatı ambarında tutan Halk Partisinden aldıkları ("*Ey Türk Faşisti!*" / *Zincirli Hürriyet* 2. Yıl 1. Sayı, 5 Şubat 1948:4) bir itibarla yol alırlar. İrkçı-Turancı milliyetçiliğin sınırsız meşruiyetini sorgular ("*Akkoyun, Karakoyun!*" / 7. Sayı, 20 Ocak 1947:1). "*Millî*" olunca temize çekilemeyecek, gerekçelendirilemeyecek, normalleştirilemeyecek hiçbir durumun kalmamasına itiraz eder. Bir anda karaborsa "*millî ticaret*", verem "*millî hastalık*", Ankara Cinayeti "*millî cinayet*", milletin sefaleti "*millî açlık*" ve hayat pahalılığı "*millî ekonomi*" olur. Hür Markoapaşa, "*Türklüğe bakaret etti*" iddiasıyla milliyetçiliği bir geçim yolu haline getirenler ile Ali cinayeti arasındaki bağ üzerinden bu zihniyetin toplumsal maliyetine ışık tutar ("*Ali ve Millî His*" / 9. Sayı, 4 Temmuz 1949:1). "*Memleketimizin en ileri münevveri ve hikayecisini*" öldürme suçuyla yargılanan zanlı bile savunmasında "*millî*" hislere yaslanmaktadır. Üstelik, ordudan silah çalıp satan ve öldürdüğü adamın gömleğini bile çalan bu zanlı gerekçesinde yalnız değildir. "*Babıali ananesini çiğniyerek ve kendilerini birer temiz milliyetçi göstererek onun ölüsüne saldıran, bezirganları, kalem uşaklarını, basılı kâğıt mirasçülerini*" de saymak gerekir.

Özetle, Türkiye'nin sahne olduğu üst yapısal dönüşümde iktidar bloğunun karşısında beliren toplumsal-siyasal aktörler *Markoapaşa*'nın gündeminde, demokratik, hak temelli ve sosyal adalete dayalı bir sisteme önerebildikleri ile mercek altındadır. Geçmişinin gölgesinde kaldığını değerlendirdiği Demokratları CHP'nin karşısında aykırı bir yüksek sesi büyütebilmek için ilkesel olarak destekler. Sol çevrelerin maruz kaldığı yerli, millî, geleneksel ve ahlaki olan ne varsa tüm iyi şeyleri zehirleme potansiyeli taşıdığı iddiasına dayanan propaganda ve baskıları demokratik standartların turnusolu olarak görür. Dünya görüşü gereği ırkçı-Turancılarla ve dindar tutucu ve gericilerle asgari bir müşterek zemin yakalaması olanaksızdır.

Katılım, Kapsayıcılık ve Refahın Bölüşülmesinde Sınıfların Sınırı: Alt Kat-Üst Kat

Markoapaşa için, Uykusuz'un çizgileriyle, toplum kabaca ve kalın bir sınırla "*Alt kat – Üst kat*" olarak bölünmüştür:

⁷ Bkz. Mumcu, 2018:149-154; Tombuş, 2003:10.

Alt Kat-Üst Kat (19. Sayı, 28 Nisan 1947:1)

Üst kattakiler cümbür cemaat eğlencededir. Yedikleri önlerinde yemedikleri arkalarındadır. Kadınıyla erkeğiyle kafayı dağıtırlar, coşku seli yaşarlar. Alt kattakiler ise, kadını, çocuğu ve erkeğiyle hiç bitmeyecek bir mesaideymiş gibi üst katı omuzlarında taşır. Üst katın ağırlığı altında ezilmemek için canlarını dişlerine takarlar. Sınıfsal sömürünün üst katı sermaye birikim güzergahına, alt katı halk tabakalarının yer aldığı çeperde kalan güzergaha karşılık gelir.

Üst Kat/ Sermaye Birikim Güzergahı

Üst katın gündemi ve nabızı *Markopaşa'nın* mizahından ekonomi politığın varsılıktan yana yörüngesi üzerine durum tespiti ve o dönem için varsılığın nirengi noktaları ile psiko-sosyal nişanlarının bir sorgusuyla yansımaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devlet, yüksek kademelerdeki memurlardan müteşekkil yönetici kadronun hakimiyetinde; burjuvazinin, büyük tüccar ve müteahhit grubunun, sanayicilerin, bankacıların ve nihayet toplumda hep güçlü bir sınıf olagelmiş toprak sahiplerinin ve kasaba eşrafının gücüne dayanmıştır (Boran, 2016:79-80). İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, savaş yıllarının kontrolsüz kuralsız iktisadi ortamında karaborsadan beslenerek türeyen ve artık idarede doğrudan doğruya söz sahibi olmayı arzulayan zenginler sınıfı (Eroğul, 2014:4) bu denkleme dahil olur. Bu esnada, ekonomide dışa açılmanın olanaklarını ve yabancı sermayenin gücünü keşfetme arzusu büyür. Yani ekonomi politığın nabızı hep sermaye birikim güzergahında atmıştır. Yeni dönemde bu nabzın dayanakları değişim içindedir.

Durumun bilincinde olarak *Markopaşa*, ekonomi politikte devletçilikten özel sermayenin ve girişimin cazibesine doğru yapısal meyledişe bir "*Hudut*" çizer

(*Merhumpasha* 4. Sayı, 1 Kasım 1947:1). Devletçilik adı altında yapılan soygun büyüyecek, milletin elinde son kalan donu da alınacak, Amerika sermayesi ile milletin derisi yüzülecektir. Zira, devletçilikten özel sermayeye uzanan hudut bankalara yatırılan milyonlardır. Yoksa ikisi de dönemin gözde mekanları Park Otel'de ve Karpiç'te başlar ve kuş tüyü yataklarda biter. Halkın rızkını varsıllara doğru akıtır. Sadece devletçilik bu erek uğrunda özel girişimciliği destekleyen politikalara kıyasla daha hantal kalır. Bu noktada, devletçiliğe yöneltilen eleştirilerin gerçeği yansıtmadığını, halkın ve memleketin sefaletinin devletçilik politikalarından değil kurulan devlet kapitalizminin belirli bir zümrenin menfaatlerini üstün tutarak halkın aleyhine işlemesinden ileri geldiğini değerlendirir ("*Markopaşa Meselesi No:10*" / *Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs & 3 Haziran 1950:4). Dolayısıyla, devletçilik adıyla izlenen ekonomi politiğin ayrıcalıklı sınıflar lehine toplumsal eşitsizlikleri beslediğini, güncel koşullarda ise bu ayrıcalıkları pekiştirmede daha elverişli bir iktisadi anlayışın kurulduğunu savunur.

7 Eylül 1946 kararları⁸ ekonomi politiğin varsıl yörüngesinde bir diğer dayanaktır. Uluslararası kapitalizmle bütünleşmeyi kolaylaştırmak için alınan bu kararlara binaen *Markopaşa*'nın sorduğu "*Bilmeceler*" arasında (22. Sayı, 19 Mayıs 1947:1) "*Yol üstüne taş koydum / Geleni geçeni aç koydum*" vardır. Cevap, Recep Peker ve 7 Eylül'dür. Uykusuz'un çizgilerinde vatandaşın 7 Eylül ile imtihanındaki durumu vahimdir. Kararlar toplumun çeperinde seyredenler için ölüm fermanı niteliğindedir:

---

⁸ Kararlara imza atan Recep Peker kabinesi, programında savaş şartlarında bozulan ticaret ortamının düzeltilmesine ve ticaret önündeki engellerin kaldırılmasına vurgu yapar. Bretton Woods sistemine eklenme, üretimi artırma ve dış ticareti güçlendirme gibi hedeflerle Cumhuriyet'in ilk devalüasyonu yapılır. Kararlar beklentiyi karşılayamaz. Bkz. Boratav, 1998:77; Uslu, 2015:366.

7 Eylül Kararları (9. Sayı, 3 Şubat 1947:1)

Dönüşen ekonomi politiğin bir başka dayanağı 1948 yılındaki iktisat kongresinin, sömürü ağlarını besleyecek cüretkar atmosferidir. *Markopaşa* "Tencere tava her biri bir hava" manşetiyle aktardığı iktisat kongresinden notlarında "milli" kavramının tılsımıyla meşrulaştırılmış iktisadi model hayalini aktarır (6_35. Sayı, 3 Aralık 1948:1, 3). Bin iki yüz otuz delegenin ülke ekonomisinin milli sorunlarına çözüm önerileri; var olan topu topu birkaç yüz milyonerden vergi alınmaması, vergilerin zaten "açlığa, susuzluğa, çıplaklığa" alışmış on sekiz milyona yansıtılması, milyonerleri himaye kurumunun kurulması, karaborsanın serbestleştirilmesi, serbest meslek erbabının "milli kaçakçılık" yapmasına müsaade edilmesi ve devletçilikle özel teşebbüs arasındaki hudutların netleştirilmesi yönündedir. Varsılların yükünün halka yıkılması ve varsıllara meşru ya da gayrimeşru, yasal ya da yasa dışı her türlü kolaylığın sağlanması için olanaklar değerlendirilir.

Markopaşa'nın odağında mantığı ve metodu varsıllar lehine işleyen kamu maliyesi de bulunur. Vergi politikalarını genel ekonomik görünüm içinde soyguncu bir anlayışla özdeşleştirir. Müesses nizamın sömürü ağları için gayet meşru ve insafsız bir araçtır. Sınıfsal ayrıcalıkları ve çatışma hatlarını besler. Harcanırken olduğu gibi toplanırken de vergide sosyal adalet gözetilmez. Vergi sisteminin bu niteliklerini *Markopaşa* demokrasi ve hürriyetlerle çarpıcı bir bağlam içinde ele alır. Saka için "hürriyet vergisi" uygun bir olanaktır (6_35. Sayı, 3 Aralık 1948:1, 3). Saka bütçenin deliğini kapamak için lüks vergisi adı altında çorabın, radyonun,

mikroskobun, kaloriferin, buzdolabının, makyaj malzemelerinin vergi tarhını gözden geçirmektedir.

Ekonomi politiğin varsıllık eksenli yeni dinamiklerine, dönüşen yapısal nirengiler eşlik eder. İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik koşullarında türedi zenginler ve kaçakçılar yeni birikim stratejileriyle serpilme fırsatı bulur. Karaborsa getirdiği tüm külfetle halkın sırtına binmiştir:

Çektiklerimiz (4. Sayı, 16 Aralık 1946:1)

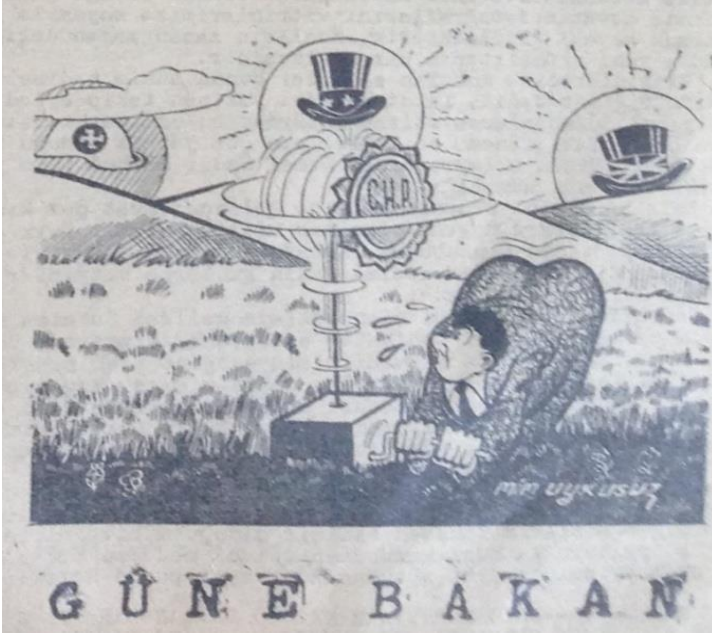
Uykusuz'un çizgilerinde karaborsacı sömürürken çatık kaşlı ve korkutucu, "kan emdikçe şişen canavar" ahtapot gibi altı koluyla kimseye aman vermeyen; sömürdükten sonra ehli keyif ama aynı zamanda artık ürününün bekçisi bir köpek olarak resmedilmektedir:

Karaborsa (11. Sayı, 17 Şubat 1947:1; 5. Sayı, 6 Ocak 1947:1)

Kaçakçılar da karaborsacılar kadar doyumsuzdur çünkü "Öyle bir işkembe ki dolmasına imkân yok! Altın kaçırsalar da her gün yüz çuval ile" ("İle"/11. Sayı, 17 Şubat 1947:2). Bu yeni sınıf öbeklerinin rahatlığı ise özgürlüklerin kalın sınırlarla çerçeveslendiği bir dönemde iktidarın temin ettiği geniş hareket alanından gelir. Öyle ki, karaborsacıları koruma ve kalkındırma yolunda gösterdiği ilgiye teşekkür için karaborsacılar eliyle "Başbakana Gönderilen Telgraflar" vardır (17. Sayı, 14 Nisan 1947:3).

Yabancı sermaye ekonomi politigin dönüşen dinamiklerinde bir başka nirengi noktasıdır. *Markopaşa* için ulusal bağımsızlık idealine haleldir ("*Markopaşa Meselesi No:10*"/*Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs & 3 Haziran 1950:4). Esasen, Uykusuz'a göre, bir "*güne bakan*" edasıyla CHP, savaş döneminde zafere daha yakın duran Almanya'ya ve dengelerin değişmesiyle İngiltere'ye, savaş sonunda, küresel rüştünü ispatlayan ABD'ye yönelmiştir:

Günebakan (17. Sayı, 14 Nisan 1947:1)

Yani, CHP'nin "*Siyaset Panoraması*" yabancı hükümrânlığı ile dirsek temasını hep muhafaza etmiştir (20. Sayı, 5 Mayıs 1947:1). Mevcut koşullarda ibre Amerikan dolarına dönmüştür. Amerika rüyası sadece iktidara mahsus değildir. Eski CHP'li ama artık Demokratlardan Celal Bayar İzmir'deki mitinginde durup dururken "*Trumana selam*" göndermiştir (18. Sayı, 21 Nisan 1947:2). Bu arada, Amerika'nın uzattığı ele dair en ufak bir şüphe vatan hainliği ve Bolşeviklerden yana olma suçuyla sabittir. Bazen bu şüphecilerin dili bile kesilebilir ("*Cumhuriyet*>>in dili kesildi"/*Geveze*, 13-2. Sayı, 18 Haziran 1947:1). Oysa, Uykusuz'un çizgilerinde somutlaştığı üzere, Amerika'nın vaatleri perde arkasında vahşi sömürüye uzanır:

Amerikan Yardımı (Malûmpaşa 4. Sayı, 29 Eylül 1947:4)

Buna karşılık, varsılların tek umursadığı, özgün tüketim alışkanlıkları, tercihler ve imtiyaz sembolleri ile toplumsal ilişkilerde üst kat konumlarını pekiştirmektir. "Üst kat"ın ilişki ağları Karpıç Lokantası, Tokatlıyan Otel ve Park Otel gibi mekanlarda cereyan eder. "Artık yeter!" şiirinde (2. Sayı, 15 Eylül 1947:2) sınıfsal sömürü ilişkilerini siyasal ve kültürel bağlarıyla çözümlerken *Malûmpaşa* "Tokatlıyan, Karpıç, palaslar aman/ Bizde Balıkpazarında meybane yeter" der. Benzer şekilde lüks tüketim büyük itibar kaynağıdır. "Altına Hücum" (13. Sayı, 3 Mart 1947:4) adlı kurmaca bir filmdeki lüks ve şatafat, kürkler içinde genç ve güzel kadınlar, cümbüş, göz kamaştırıcı gerdanlar, iştah açıcı baldırlar ve milyonlarca aç arasındaki tezat karşısında Amerikalı gangsterler dahi dehşetler içinde bayılabilmektedir. Olası istenmeyen itirazlara karşı meşruiyet kaynağı da geliştirilmiştir: hayırseverlik. Örneğin, Çocuk Esirgeme Kurumu çatısında "endami bozulmaması için hiç çocuk doğurmamış Anneler Birliği" tarafından Park Otel'de bir "Gece Eğlencesi" (15_36. Sayı, 8 Şubat 1949:4) tertip edilir. "Yoksul çocuklar şerefine" kadeh kaldırılacak gecede tuvaletlerin altından çamaşır izlerinin belli olmaması esaslı gündem maddelerindedir. Arada eğlence gecesine sebep çocuklar için uzun uzun "ab" çekilir. Böyle hayır gecelerinden Uykusuz'un kalemine yansıyan bir kesit çocukların gerçeğinin hayırseverlerin dünyasına pek ulaşmadığını gösterir:

27 Senedir Çocuklar (Medet 6. Sayı, 11 Mayıs 1950:1)

Sonuç olarak, *Markopaşa*'nın dönemin varsıllık görüngülerine dair çözümlemeleri, tespitleri, dikkat kesildiği noktalar ve hicvi zenginlik üzerine araştırmalar için tarihsel ve kültürel bakımdan o dönemden yansıyan detaylı olmamakla birlikte ufuk açıcı bir bağlam sunar. *Markopaşa*, bu bağlam ile o yıllarda varsıllığın kurulduğu güzergahtaki hareketlenmeye dikkat çeker. Koşulları ve kuralları yeniden ve lehte tanımlama çabası gelişmiştir. Bu doğrultuda sürekli üsteleyen, dinamik ve etken bir tavırla ve büyük bir iştahla eylemlilik ve dahası için istek çok belirgindir.

Alt Kat/ Çeperde Kalan Güzergah

Markopaşa'nın alt kat sakinleri için çatı bir kavram olarak halk tabakalarını kullanmak yerinde olacaktır. İşçiler ve işsizler, memurlar, köylüler ve çiftçiler, kadınlar ve Türkiye toplumunun “millî” olarak düşünülmeyen unsurları onun gündeminin genelinde değişen yoğunlukta bir içerikle, ağır yoksulluk ve yoksunluk içinde karşımıza çıkan sınıf öbekleridir.

İşçi ve işsizlerden mutlu, hali vakti yerinde kimse çıkmaz. Ağır çalışma koşulları ile ağır yaşam şartları arasında sıkışmışlardır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği temin edilmemektedir. Fiziksel olarak “Parmak”ları (*Malûmpaşa* 5. Sayı, 6 Ekim 1947:3) kadar değersizdir, işçi. Çalışan yoksulluğu vardır. *Markopaşa*'ya derdini anlatan Beşiktaş'tan E.T.T. rumuzlu bir okur (12. Sayı, 24 Şubat 1947:4) yirmi iki yıl hizmetin ardından günde iki buçuk lira kazanabilmekte, çocukları soğuktan titreyişken kendisi

yarı aç yarı toktur. Yetkili makamlar ya patrondur ya da patronun yanındadır:

İş Kanunu (11_36. Sayı, 7 Ocak 1949:1)

Durumu işçi lehine çevirebilecek grev ve sendika hakları da yoktur ("*Dokumacılar Sendikasında*"/*Başdan* 25. Sayı, 28 Ocak 1949:3-4). Bununla birlikte, DP'nin iktidarı devralacağı seçimlere doğru sınıf bilincinin güçlendiğine dair örnekler belirir. İstanbul Mensucat İşçileri Sendikasının düzenlediği "*İşsizliğin protestosu*" toplantısında işçiler işsizliği büyüten politikalar, iş sağlığı ve işçi güvenliğinde tedbirlerin yetersizliği, sendikal hakların sınırları ve sendikaların özgürlüğü gibi sorun alanlarında eleştiri geliştirirler (*Hür Markopaşa* 19. Sayı, 12 Eylül 1949:3).

Memurlar ise ast kademedendir. Siyaset sahnesine yakın yüksek bürokratların sosyal hak ve olanaklarına sahip değillerdir. İşe giriş ve çalışma koşulları adil bir anlayışa dayanmaz. Kimileri kayırılır kimileri bezdirilir. "*Fasafiso Genel müdürlüğünden*" verilen memur alım ilanı (8. Sayı, 27 Ocak 1947:4) Halk Partisine bağlı, noter tasdikli torpil mektubu sunabilen, hastaneden deli raporu almış ve açlığa dayanıklı adaylar aramaktadır. Üç kuruş maaşa ve psiko-sosyal bakımdan yıpratıcı koşullarda

çalışmak için dahi yüksek mertebelerden tanıdıklar, iktidarın vesayeti altında yer tutma gibi bireyi indirgeyen ve bireyin özgüveni üzerinde ağır tahribat yaratabilecek niteliklere bakılmaktadır. Çalışma koşullarında ise liyakatsizlik, kayırmacılık ve atıllık esastır:

Büroda Memur Bolluğu (Yedi-Sekiz Paşa 1. Sayı, 29 Nisan 1949:1)

Köylü ve çiftçiler *Markopaşa'nın* gündeminde milletin yakıcı seviyede yoksul ve yoksun, düzene yabancı efendileridir. "*Milletimin Efendisi Bu mudur?*" (3_35. Sayı, 11 Kasım 1948:2) ve "*Milletimin Efendisi İşte Bu*" (13. Sayı, 3 Mart 1947:2) manzumelerinde köylü aman dilenir. Buna karşılık, devlet köylüye, yüklediği vergilerden yaka silttirir. Uykusuz'un gözüyle köylü tahsildarların kararlı bakışlarından ve iri elinden yakasını kurtaramaz:

Köye Doğru (15_36. Sayı, 8 Şubat 1949:2)

Nuh'un artık iskelete dönmüş tarihi ineği "*kulakları köylünün, kıyıruğu tahsildarın elinde*" çeğiştirilecek, en nihayetinde bu hayvandan bile bir pay alınacaktır ("*Nuhun İneği Bulundu*"/*Öküç Mehmet Paşa* 1. Sayı, 6 Ekim 1949:1, 3). Köylü, vergi borcunu ödedikten sonra devletin de takdiriyle feodal iktidar ağlarıyla baş başadır."*Cavit Oralın Nutku*!" (*Yedi-Sekiz Paşa* 3. Sayı, 13 Mayıs 1949:1) karnı aç köylülerin ocaklarına incir ağacı dikileceğini çünkü "*Patagonyadan binbir zorlukla*" getirtilen tahta tekerlekli, bakır direksiyonlu, odun borulu muazzam dev traktörlerin köy ağalarına teslim edileceğini haber eder. Bu arada, 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu'nun köylü için getirdiği mecburi ve isteğe bağlı vazifeler kapsamında, kadın ve erkek, bütün köylü imece usulü ile kendi sosyal politikalarını ve hizmetlerini kendi imkanlarıyla geliştirdiğinden *Markopaşa*'nın iktidara çarpıcı önerileri vardır ("*Fırsat bu fırsat*"/8. Sayı, 27 Ocak 1947:4). Köylü, köyünü imar ederken kazandığı inşaat meziyetleri ile şehirdeki belediyeye ve bayındırlığa yardım için kaldırımları ve apartmanları yapmaya yardımcı olabilir.

Ya kadınlar? *Markopaşa*, erkek yazar ve çizerlerin yine erkeklere karşı mücadele verdiği bir mecradır. Muhalefetinde kadınların kalemi eksiktir. Kadını öyküsüne sınırlı ölçüde alırken onun eril zihniyetin kurduğu toplumsal varlığını sorgular ama kendi de yer yer halk kültüründen beslenen cinsiyetçi nitelermelere yönelir. "*Siyasi Zamparalıklarım*" başlıklı tefrika (6., 7., 8., 9., 10_35. Sayılar,

3/10/17/24/31⁹ Aralık 1948:2) aile ilişkilerinin “*ığrenç ve sabte*” yanlarını, kadın için “*yuva*”nın masalsi sıcaklığını tenkit eder (“*Markopaşa Dert Dinliyor*”/ 7_35. Sayı, 10 Aralık 1948:4). Kadının güzellik kurgusuyla metalaştırılmasına moda rüzgarıyla kadınların oyuncuğa çevrildiği yorumuyla dikkat çeker (“*Kadın Moda*”/ *Yedi-Sekiz Paşa* 4. Sayı, 20 Mayıs 1949:3). Kadının işgücü piyasasında deneyimlediği cinsiyete dayalı sömürüyü açığa çıkarır. Cevdet Kudret’in sonradan *Sokak* adlı eserine giren (1., 2., 3., 4. Sayılar, 25/2/9/16 Aralık 1946:4) “*Hoş geldin Victory*” yazı dizisindeki kinayeli mizansende seks işçilerine yüklenen ‘*milli*’ görev çarpıcı bir sömürü örneğidir. Uykusuz’un “*Zavallı çıplaklar*” karikatürü sömürünün yoksul kadınlara has olmadığı kadının toplumsal konumunda varsıllık belirtileri olarak kurulan imgeler üzerinden de işlediği görülmektedir:

Zavallı Çıplaklar (15. Sayı, 17 Mart 1947:1)

⁹ 31 Aralık 1948 tarihli 10_35. sayı toplatıldığı için tefrikanın son bölümü 7 Ocak 1949 tarihli 11_36. sayı da yayımlanmıştır.

Türkiye'de feminist tartışmanın yok denecek düzeyde olduğu bu dönemde *Markopaşa*'nın bu sorguları önemlidir. Üçüncü tür onun gündeminde öykü dışıdır. Yer yer halk kültürünün kadına yönelik cinsiyetçi argo birikimine başvurması hak ve özgürlükler savunusuna dayandırdığı dünya görüşüyle çelişir. DP'nin CHP'ye dayanan köklerini irdelerken ("*Bir daha cülus edersen*"/1_35. Sayı, 29 Ekim 1948:3) bir ananın bellenmesi benzetmesine ya da sınıfsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği ve sömürünün pekiştiği dinamikler için "*Aldık Paramızı, Sattık Anamızı*" (*Merhumpasha* 4. Sayı, 1 Kasım 1947:1) ibaresi gibi cinsiyetçi ifadeler bu duruma örnektir.

Toplumun "*milli*" olmayan unsurları da *Markopaşa* gündeminde siliktir. Kürt meselesi üzerine az ama açık konuşur. Tunceli Yasası ile Dersim Olayları'nın eli kulağında olduğu bir sırada bu ilde yerel bazda bir sıkıyönetim vardır. On yıl sonra *Malûmpasha*, ("*Millet Umumi Af Bekliyor/ Vur Fakat Dinle*"/5. Sayı, 6 Ekim 1947:1, 3) "*koskoca bir vilayet halkının medeni ve siyasi hürriyetlerini kaldıran, binlerce ailenin sürülmesine ve sürünmesine sebep olan, temyizce (Yargıtaya) başvurma hakkını kaldıran, ölümlle cezalandırma ve bu cezaların tasdik hakkını Büyük Millet Meclisinden alıp, bir valiye bahşeden*" bu sıkıyönetimi unutturmama yanlısıdır. Gayrimüslimler ise öykü dışıdır. *Markopaşa*'nın toplumun '*diğerleri*' için bir gündem kurmaması, kimlik sorunlarının netameli oluşundan ya da onun sosyo-politik önceliklerinden dolayı açık veya örtük bir tercih olabilir.

Sonuç olarak, *Markopaşa*'nın mücadelesi alt katta konumlanan sınıfsal öbekleri içindir. Onlar adına da siyaset gündeminde ve sermaye birikim güzergahında kurulan sömürü stratejileri ve pratiklerini sorumlularıyla birlikte açıktan hedef alır. Bu esnada, bu öbekleri sadece toplumsal ilişkilerdeki eşitsiz konumlarıyla değil aynı zamanda katlandıkları ağır yaşam koşullarıyla görünür kılar. İktidara "*Gülme Talimatnamesi*" (*Merhumpasha* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947:1) hazırlatacak kadar ağır mutsuzluklarına bir sebep, örneğin kırk kuruştan yüz kırk kuruşa yükselen kuru fasulyenin ("*Markopaşanın Nutku*"/2. Sayı, 2 Aralık 1946:1, 4) dahi tadını unuttukları beslenme koşullarıdır. Uykusuz'un yorumuyla kış vakti açık hava tiyatrosu gibi evlerde barınmaya çalışmak da yüzleri güldürmez:

— Açık hava tiyatrosu ve seyircileri...

Açık Hava Tiyatrosu ve Seyircileri (10_35. Sayı, 31 Aralık 1948:4)

Seçimin olmadığı zamanlarda, İzmir'den ve Galata'dan iki okuyucunun *Merhumpasha*'ya dert yandığı üzere (3. Sayı, 6 Ocak 1947:4), sokaklar da çamurdan dolayı girilebilecek gibi değildir. Üstelik, bütün dünya barış ve huzur içindeyken çekirgeye, zührevi hastalıklara, komünizme, pahalılığa, sıtmaya karşı verilen mücadeleye ilaveten vereme karşı da "*Türkiye harp halindedir*" (7_35 Sayı, 10 Aralık 48:1). Alt katta surat asmak için sebep çoktur.

Markopaşa Gündeminin Günümüz Türkiye'sini Açıklayıcı Gücü

DP, 6 Ocak'ta resmen kurulduğunda 12 Temmuz 1947 tarihine dek siyasette kendine yer açma ve tutunma çabası içindedir. 7 Ocak 1947'deki birinci kongresinde DP yola resmi bir muhalefet stratejisiyle devam eder. Genel Başkan Bayar bu kongrede bazı kritik meselelere dikkat çeker: *Anayasaya aykırı kanunların tasfiyesi, yeni bir seçim kanunu ve güvencesi, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması ve*

idarenin tarafsızlığı (Eroğul, 2014:32-35). Hem devlet hem parti başkanı sıfatlarıyla İnönü, Toker'in anlattıklarıyla (1990:19), politikayı bizzat ve doğrudan idare etmektedir, Meclis ve Hükümet fiilen işlevsizdir. DP'nin kuruluşundan başlayarak *muvaazaa* ve *kökü dışarıda* gibi ithamlara karşı geliştirdiği siyasette tutunma çabalarının bir başarısı ve İnönü'nün partizan değil tarafsız bir devlet başkanı rolüyle attığı tarihi bir adım olarak 12 Temmuz 1947 Beyannamesi değişimin kritik merhalesi olmuştur.

Markopaşa'nın Türkiye'si ile 2017 anayasa değişikliği referandumunun Türkiye'sinde ortak ve kritik bir tartışma hattı uzanır. Parti ve devlet başkanlığı sıfatlarını tek elde toplama üzerine 16 Nisan 2017 tarihli referandum sonrası Türkiye gündemi ve toplumsal ilişkileri yakın tarihimizde büyük bir kazanım olan 12 Temmuz Beyannamesi'nin açtığı ufku test etme ya da yeniden keşfetme tercihi olarak okunabilir. Bu noktada, Markopaşa'nın merceğinden yansıyan Türkiye'nin toplumsal ilişkilerini 16 Nisan'daki referandumdan bu yana toplumsal ilişkilerdeki değişimin dinamikleriyle etraflı bir mukayese Türkiye'nin siyasal ve toplumsal aktörlerine zihin açıcı/açıkyürekli eleştiri ve özeleştirici dayanakları sunacaktır.

Kendi döneminin Türkiye'si için Markopaşa'nın tespitiyle "*Eski ile Yeninin Farkı*" (*Merhumpasha* 3. Sayı, 25 Ekim 1947:2) böyle bir muhakeme ve muhasebe için lafı fazla dolandırmadan, gayet açık ve anlaşılır bir çetele de sunar:

"Eskiden bir tane padişah vardı. Şimdi bir sürü krallar var: Şeker kralı, zeytinyağı kralı ve krallar kralı.

Eskiden şehzadeler vardı. Şimdi şefzadeler var.

Eskiden bir tane saray vardı. Şimdi sergi sarayı, Tekel sarayı, mekel sarayları var.

Eskiden rüşvet vardı, şimdi hediye var.

Eskiden iltimas vardı, şimdi tavsiye var.

Eskiden Nemrud Mustafa divan harbi vardı, şimdi Halk partisi var.

Eskiden Zaptiye nazırı vardı, şimdi Polis müdürü Demir Ahmet var.

Eskiden sansür vardı, şimdi Matbuat kanunu ve müdürlüğü var.

Eskiden sefalet vardı, şimdi süper-sefalet var.

Yani baylar, tellaklar değişmiş, yoksa eski hamam, eski tas."

Geçmiş zaman olur ki hayali metelik etmez (1. Sayı, 23 Nisan 1950:3) köşesinde ise Medet, Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest Fırka Hatıraları* adlı eserine atıfla dönemin Türkiye'sinde cumhuriyet rejiminin izinin olmadığı, bilakis bir diktatörlüğün süregittiği, herkesin bu gerçeğin ayırtında olduğu ama kimsenin bu durumu dillendirmediği kanaatindedir. Yani, herkes durumun aldattıcılığının ayırtındadır ve Cumhuriyet diye bağırانlarla içten içe alay etmektedir.

Bu bağlamda, *Markopaşa'nın*, döneminin Türkiye'si için çizdiği tablonun başta iktisadi, siyasal ve sosyolojik olmak üzere çeşitli açılardan günümüz

Türkiye'sinin tablosuyla detaylı bir mukayesesi, *Markopaşa'nın Cumhuriyet'in* çeyrek asrı için yaptığı muhasebeye sonraki üç çeyrek asrın muhasebesini ekleyecektir. Bu, Cumhuriyet tarihinin bütüncül bir toplumcu gerçekçi değerlendirmesini önerir. Üstelik bu öneri, *Markopaşa'nın* ekibinin *Markopaşa* sonrasında da süren ve öldürülseler dahi maruz kalabildikleri türlü baskıların nedenini açığa çıkaracaktır ama bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Çalışmamızın sınırları içinde vurgulanması gereken husus, o dönemden günümüze geçen zamanda Türkiye toplumunun süregelen kısırdöngüsü ve eksigidir. *Markopaşa*, işlediği siyaset ağırlıklı gündem ışığında tahakküm ve sömürünün süreceği ve bu kısırdöngünün halkın sınıf bilinci kazanarak sergileyeceği mücadeleyle aşılabileceği görüşündedir. Onun yöntemini, onun zamanında da olmayan örgütlü toplumsal muhalefet olarak tanımlamak mümkündür. Geçen zamanda Türkiye'de siyasetin gündemi yoğunluğundan kaybetmemiştir. Bu yoğunluk sömürüye dayalı toplumsal ilişkileri yeniden üreterek cereyan etmiştir. Buna karşılık, *Markopaşa'nın* arzu ettiği toplumcu gerçekçi değişimi fitilleyecek örgütlü toplumsal bir muhalefet, yer yer devinim kazansa da, gelişmemiştir. Özetle, *Markopaşa'nın*, döneminin Türkiye'si için saptadığı toplumsal ilişkiler bugünün Türkiye'sine özünden fazla kaybetmeden uzanabilmiştir.

Sonuç

Mizahi muhalefetiyle *Markopaşa* yakın dönem Türkiye tarihinin kritik bir geçiş sürecine mercek tutar. Bu mercek örtük, içkin ve zorba meşruiyet yöntemleriyle koruma altına alınmış sömürü düzenini billurlaştırır. Sunduğu toplumcu gerçekçi bakış açısı şanlı, kudretli ve kahramanlıklarla örülü mitolojik tarih anlayışından beslenen anlatılanların ötesine bir davettir. İşlediği olay örgüsü siyasetin ve tarihin çeperinde kalmış kalabalıkları dönemin toplumsal ilişkilerine dahil ederken *'kerameti kendinden menkul itibarlıları ve onların itibar kaynaklarını'* alaşağı eder.

Markopaşa dönem Türkiye'sinin dönüşümünü sınıfsal sömürü ilişkileri ekseninde ele alır. Beliren üst yapısal değişimin sömürü düzenini yeni bir düzleme taşıdığı kanaatindedir. Değişim sürecinin sömürüden ari, kapsayıcı ve sosyal adalete dayalı bir toplumsal uzlaşmaya varmayacağına ısrarlıdır. Kurduğu etraflı karşı gündem ile sömürü düzenini hem tarihsel arka planıyla hem de değişim sürecine taşınan açık ve örtük dayanaklarıyla tespit eder. Toplumsal ilişkileri sömürü odaklılığından kurtarmanın yolunu da çizer.

Markopaşa için, tek parti rejimi kapanırken onun daha derin bir tarihsel birikimden beslenen ve demokrasi ve düşünce özgürlüğüne kalın sınırlar çizen totaliter tortusunu aşmak gerekir. Başta muhalefet partileri olmak üzere, bürokrasi, entelektüel çevreler, basın ve kolluk kuvvetleri gibi yapılar siyasetin güdümünü yıkabilecek olgunluğa kavuşmalıdır. Çok partili hayatın lafı ve ruhuna uygun olarak antidemokratik yasal düzenlemeleri bir kalkan misali muhafaza etmekten vazgeçilmelidir. Esas sorun ise antidemokratik düzenlemelerin beslediği

zihniyettir. Bu sebeple, *Hür Markopaşa* kanunları CHP'nin tercihlerine göre yorumlayan idarecilere ve savcılara "*Kanundan önce kafanızı değiştirin*" çağrısında bulunur (6. Sayı, 13 Haziran 1949:1). Yeni siyasal rejimin "*Hürriyetlerimiz*"e getirdiği yeni solukta (*Hür Markopaşa* 9. Sayı, 4 Temmuz 1949:2) düşünce, vicdan, basın ve örgütlenme gibi özgürlüklere pek yer olmadığını tespit eder. Buna karşılık, üst katın sakinleri için kürk ve döviz kaçakçılığı, koltuk, karaborsa, zam ve Park Otel'de konaklama serbest bırakılırken alt katta halk için işsizlik, aç kalma, kodesleme ve geberme gibi özgürlüklere yer verilir. Yani, sınıfsal eşitsizlikler ve sömürden yana zihniyetin değişmesi esastır. Değişim, siyasi, iktisadi ve sosyolojik alanların iç içe geçmiş akışını içsel ilişkiler felsefesiyle tahlil eden ve toplumsal düzene içkin sömürü biçimleri ve süreçlerini yok edecek samimi/ilkesel bir irade ile gelecektir. Bu iradeyi de yalnızca halk ortaya koyabilecektir.

Extended Summary

Türkiye undergoes a transition to multi-party system and changes in economic, political, and sociological terms in the aftermath of World War II. Almost a quarter-century-long one-party regime, or "rule without opposition" (Ahmad, 2015:19; Çelik, 2010:81) of the Republican People's Party (CHP) officially ends. The tense alliance of the military-civilian bureaucracy, the rising bourgeoisie, the notables, and landlords, which was made up during the war of independence and kept on with a fragile compromise in the one-party regime, disintegrates (Ahmad, 2015:24-26). Social relations display new class contradictions and exploitation dynamics based on this far-reaching historical context and prompted by the wartime political-economic trajectory. *Markopaşa*, a weekly political humor magazine of this time, comes up with a socialist-realist critique of the social relations in the course of the change Türkiye passes through.

This article conducts a content analysis of *Markopaşa*'s perspective on Türkiye's social relations of the time, which is out of the box and quite disturbing for the hegemonic agents of those relations. It first elaborates on what makes the vantage point of *Markopaşa* unique in Türkiye's late 1940s. In the content analysis, it looks into the way *Markopaşa* articulates the class-based dynamics within the then-Turkish society.

What makes *Markopaşa* more than a weekly magazine is its enduring commitment to jar with the hegemonic circles in the country through socialist-realist political humor. It makes a harsh critique of the class-based inequalities and tensions within society by uncovering the internal relations of the structural change the country experiences. It accentuates the social/class formations, strategies, contradictions, and exploitation relations that it observes. It is not impartial. The political power and mighty segments are the targets of its satire. The second aspect of *Markopaşa*'s uniqueness is the two-dimensional interest in its humor. The circulation it attains -the figures prove that *Markopaşa* was among the highest sold-outs- points out that the readers embrace *Markopaşa*'s vantage point, mode of

criticism, and ideas. The merciless reaction it faces is about how tolerant the hegemonic bloc is when targeted by the humor of a newly born magazine.

Markopaşa's critique enables a three-dimensional approach to the social relations. On the political route, during the transition to the multi-party regime, *Markopaşa* unveils the absence of democracy, freedom, and social justice that deepens social inequalities and class contradictions. It detects the policy-making as the arena of conflicts for sustaining/obtaining the privileges to control exploitative social relations, not for promoting the rights, freedoms, democratic government, and welfare for all. On the capital accumulation route, wealthy classes appear prudent in steering the wave of change to their advantage, since political decision-makers are inclined to embrace and prioritize capital accumulation strategies as a national goal. The social classes on the peripheral route, ordinary people for *Markopaşa*, in this picture, are concerned about their poverty. The process of change is far from solving the problem of participation and inclusion of these classes. In this three-way course of social relations, as *Markopaşa* underscores, the political and economic routes are of the upstairs, while the peripheral strata are the residents of the downstairs, bearing the burden of the lifestyle the upstairs residents enjoy.

Türkiye's change of the late 1940s, in the perspective of *Markopaşa*, does not denote the elimination, but the remaking of the embedded exploitative social relations. This is because the change is about the reconfiguration of power relations and the (re)distribution of privileged positions among the residents of upstairs. It doesn't come up with a way out of the peripheral position for the residents of downstairs to attain decent living conditions. Such a change, bringing rights, freedoms, and opportunities for the downstairs equal to those of the upper, in *Markopaşa's* view, can only be possible through the socially organized dissent of the downstairs residents themselves. This path *Markopaşa* draws out for the 1940s' Türkiye applies to contemporary Türkiye, which has recently preferred to re-test the government mechanisms of the pre-multi-party system.

Beyan ve Teşekkür

Çalışma ve Toplum Dergisi'nde yayınlanmak üzere tek yazarlı olarak hazırladığım "Türkiye'nin 1946-1950 Dönemi Toplumsal İlişkilerini *Markopaşa'nın* Toplumcu Gerçekçi Perspektifinden Okumak" başlıklı makale doktora tezimden türetilmiştir. Makalenin içeriği ya da hazırlanışıyla ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, veya şahıs ile bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim. Makalenin ileri sürdüğü görüşler, hata ve eksikleriyle benim sorumluluğumdadır.

Doktora tezimin danışmanlığını yürüten Aziz ÇELİK'e tez sürecindeki sabrı, desteği ve katkılarının yanı sıra tezdin bu makalenin türetilmesi için yaptığı yönlendirme ve açtığı ufuk için teşekkür ederim.

Ek-1/ *Markopaşa*'nın Maruz Kaldığı Baskılar

Yayın Adı/Sayısı	Baskı Unsuru	Baskı Kapsamı	<i>Markopaşa</i> Tarafı
İlk Yayın Dönemi/ Sabahattin Ali ile Başlangıç			
<i>Markopaşa</i> 1	Gözetim	İsmet İnönü'nün " <i>Marko Paşa'da komunistler</i> "i takipte kalma telkini (Erim, 2005:71).	-
<i>Markopaşa</i> 2	Fişleme	Meclis'te sıkıyönetim uygulamasını uzatmak için ileri sürülen " <i>kökü dışarıda</i> " güvenlik gerekçesi (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 3, 15-18).	Sayı 3'te sorgulayıcı, kendini savunan yazılar
<i>Markopaşa</i> 4	İlk tutuklama	Sıkıyönetim Komutanlığının 16 Aralık 1946 Tedbirleri ile yaptığı tutuklamalarda Ali ve Nesin'in içeri alınışı	<ul style="list-style-type: none"> • Nesin'in Emniyet Müdürü Ahmet Demir'in hakaret ve hatta işkenceleri karşısında kurduğu gündem • 5. sayıda basın ve ifade özgürlüğü ekseninde hiciv
	Dava	" <i>Kökü dışarıda</i> "lık suçlamasına karşı yazılan " <i>Topunuzun Köküne Kibrit Sıyı</i> " cevap için manevi şahsiyete hakaret suçuyla yargılanma	<ul style="list-style-type: none"> • Matbuat Kanunu Madde 30 gereği Sabahattin Ali'ye dört ay hapis ve para cezası/Yargıtay'dan onama/6 Mayıs-10 Eylül 1947 arası cezaevi • Ali'nin onu katiliyle tanıştıran Berber Hasan'ı haptiste tanıması (Nesin, 1973:62)
	Fişleme	Falih Rıfki'nin, <i>Markopaşa</i> 'nın karikatürize resminde Sovyet selamı olduğu iddiası	<ul style="list-style-type: none"> • "<i>Hangi Birini Düzeltelim Falih Rıfki?</i>" yazısı ile yeni dava • Ali'ye tazminat cezası/İddianamede bu yazı yazsa da ilk sayıda çıkan Atay'ı "<i>parti kulü</i>" olarak tabir eden "<i>Falih Rıfki'ya Destan</i>" (1. Sayı, 25 Kasım 1946:4) başlıklı taşlama esas sebep (Nesin, 2015:90-91)

Markopaşa 5	Dava	Basımevi ile ilgili idarenin haberdar edilmeyişi üzerine dava	Beraat (Saydur, 2001:46)
Markopaşa 9	Dava	"Alibaba ve Kırk Haramiler: Divanbanede Bir Röportaj" başlıklı yazıya dava	Beraat
Markopaşa 14	Dava	Markopaşa Ansiklopedisi/"Biliyor Musunuz?" yazısında "Falih Rıfkı'nın apartmanlarından aldığı hava parasile ve zaruret içinde geçindiğini biliyor musunuz?" sorusunda Atay'a hakaretten dava	Ali'ye üç ay hapis, 100 lira para cezası ve 1000 lira tazminat cezası/Hükmün özetinin Ankara ve İstanbul'da ücreti Ali tarafından ödenmek üzere yayımlanması/Cezanın tecili
Markopaşa 15	Dava	Sayı çıktıktan sonra Aziz Nesin'in "Nereye Gidiyoruz?" kitapçığı aleyhinde dava	Nesin'e 10 ay hapis ve 4,5 ay sürgün cezası
Markopaşa 19	Kapatma	Muallim Naci'ye nazire amaçlı "Dediğin" şiirine (19. Sayı, 28 Nisan 1947:2) soruşturma	<ul style="list-style-type: none"> • Yasal sürede cevap temin edilmeyişi üzerine kapatma cezası/Kapatma kararına uymama ve 22. sayıyı çıkarma üzerine 3 ay kapatma ve Mim Uykusuz'a 3 ay hapis • Kapatılmaya ve hapis cezasına itiraz/6 Ekim'de lehte sonuç • 3 ay yayınlanamama
Merhumpaşa 1	Dava	"Genç Arkadaş" (s. 1), "Hasan Ali-Kenan Döner Komedi" (s. 2) ve "Irğç Dalışması" (s. 2) yazılarında hakaret gerekçesiyle Nihal Atsız'ca dava (Ali, 2016:143-146).	Ali'ye bir ay yirmi gün hapis cezası/Tecil/Temyiz ve cezada altıda bir indirim
		"Hasan Ali-Kenan Döner Komedi" (s. 2) yazısında "Arnavutoglu Arnavut (...) büyük irğç" nitelemesinde hakaret gerekçesiyle İsmet RasinTümtürk'ce dava	Ceza Kanunu Madde 482'ye göre üç ay hapis cezası/Temyiz/Ali için 4 Kasım 1947'de tutuklama kararı

<i>Malumpaşa 2</i>	Dava	" <i>Gün Uğursuzum</i> " yazına dava (Saydur, 2001:109-110).	<ul style="list-style-type: none"> • Ali'ye tutuklu yargılama kararı/Ali'nin İzmir'de kaçak olması ve <i>Alibaba</i> ve <i>Sırça Köşke</i>'ü çıkarması • Beraat
<i>Malumpaşa 6</i>	Provokasyon	İmtiyazı almış Orhap Erkip'in " <i>Komünist şarlatanlar</i> "ı ifşası ve bu esnada <i>Markopaşa 23</i> . sayısını çıkardıkları için Erkip'ten ekibe dava	<ul style="list-style-type: none"> • Erkip lehine mahkeme kararı • Provokatör <i>Malumpaşa 6</i> ve <i>Markopaşa 24-30</i> sayıları • Erkip'ten CHP Sekreterliğine CHP tarafından 73862 numaralı ve 4 Kasım 1947 tarihli evrak olarak kaydedilen mektup: "<i>Memleketimiz için büyük bir tehlike tenkıl eden komünistlerle savaşmak ve yaptığı propagandaları önlemek gayesiyle</i>" ekibe girmiştir, <i>Markopaşa'nın</i> imtiyazını CHP'nin dilediği bir şahsa devredebilecektir.
<i>Alibaba 4</i>	Cinayet	Ali'nin ayrılışı	12 Ocak 1949'da Bulgar sınırında " <i>kaçmaya çalışırken</i> " öldürüldüğü haberleri
İkinci Yayın Dönemi/ Sabahattin Ali'siz <i>Markopaşa</i>			
	Gözetim	CHP İstanbul Teşkilatı'nın 2 Kasım 1948 tarihli ve 3029 sayılı yazı ile Genel Merkeze <i>Markopaşa'nın</i> yayınlanmaya başladığı bilgisi	
<i>Başdan 2</i>	Dava	Esat Adil ile röportaja (s. 2) dava	Beraat
<i>Markopaşa 5&6</i>	Diplomasi krizi/Dava	İran Şahı, Mısır Kralı ve İngiltere Prensesi için yazılan yazılara ülkelerin büyükelçiliklerinden Dışişleri Bakanlığına müracaat ve dava	<ul style="list-style-type: none"> • Nesin ve Ilgaz'a yedişer ay hapis cezası • Kapatma ("<i>3 yazı kaç mal oldu</i>")/ <i>Hür Markopaşa 2</i>. Sayı, 16 Mayıs 1949:3).
<i>Başdan 20</i>	Baskın	Bu sayıda yazılara el konulduğu haberi	Emniyette sorgulama

<i>Markoapaşa</i> 10	Toplatma/ Dava	" <i>Markoapaşanın Noel münasebetile başmetlu bir zata gönderdiği mesaj</i> "a dava	Yüksek mertebelerde sürülen sefanın " <i>rezil</i> " bir sömürü biçimi olduğuna temas eden Ilgaz'a üç yıl hapis
<i>Markoapaşa</i> 11	Dava	" <i>Al Sözümlü Geriye</i> " yazısına dava	<i>Yedi-Sekiz Paşa</i> 'dan bu davada " <i>Rıfat Ilgaz beraat etti</i> " haberi (2. Sayı, 6 Mayıs 1949:3).
<i>Başdan</i> 21	Dava	" <i>Türkiye'de Sosyalistlik</i> ", " <i>Baştan</i> " ve " <i>Bir şarkı söyleniyor</i> " için " <i>Yeni Bir Dava Açıldı</i> " haberi 25. sayıda yer alır (28 Ocak 1949:3).	
<i>Markoapaşa</i> 5, 6, 9, 10, 11, 14, 15, 16 <i>Başdan</i> 21, 25 ve 27 <i>Azizname</i> <i>Sınıf</i>	Toplatma		
Son Yayın Dönemi/ Ayrı Gazeteler ve Ortak Mücadele			
<i>Markoapaşa</i> 36+16)-1	Toplatma	<ul style="list-style-type: none"> • Yasal dayanak olmadan toplatma • 14 Nisan tarihli 3/9149 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile toplattırmaya dayanağın bilahare oluşturulması 	<i>Markoapaşa</i> adıyla son basım
<i>Hür Markoapaşa</i> 1, 5		Bakanlar Kurulunun 8757 sayılı ve 10 Şubat 1949 tarihli kararı ile 9593 sayılı ve 6 Temmuz 1949 sayılı kararı uyarınca satış yasağı ve piyasadan toplatma	
<i>Markoapaşa</i> Şarkıları kitapçığı	Toplatma	Eski sayılarda zaten çıkmış manzumelerin derlendiklerinde toplatılması	

KAYNAKÇA

İçerik Çözümlemesinde Atıf Yapılan Markopaşa Dizininden Sayılar

- Alibaba. 4. Sayı, 16 Aralık 1947.
Başdan. 25. Sayı, 28 Ocak 1949.
Hür Markopaşa. 6. Sayı, 13 Haziran 1949.
Hür Markopaşa. 9. Sayı, 4 Temmuz 1949.
Hür Markopaşa. 19. Sayı, 12 Eylül 1949.
Malûmpaşa. 1. Sayı, 8 Eylül 1947.
Malûmpaşa. 3. Sayı, 22 Eylül 1947.
Malûmpaşa. 4. Sayı, 29 Eylül 1947.
Malûmpaşa. 5. Sayı, 6 Ekim 1947.
Markopaşa. 1. Sayı, 25 Kasım 1946.
Markopaşa. 2. Sayı, 2 Aralık 1946.
Markopaşa. 3. Sayı, 9 Aralık 1946.
Markopaşa. 4. Sayı, 16 Aralık 1946.
Markopaşa. 5. Sayı, 6 Ocak 1947.
Markopaşa. 6. Sayı, 13 Ocak 1947.
Markopaşa. 7. Sayı, 20 Ocak 1947.
Markopaşa. 8. Sayı, 27 Ocak 1947.
Markopaşa. 9. Sayı, 3 Şubat 1947.
Markopaşa. 11. Sayı, 17 Şubat 1947.
Markopaşa. 12. Sayı, 24 Şubat 1947.
Markopaşa. 13. Sayı, 3 Mart 1947.
Markopaşa. 15. Sayı, 17 Mart 1947.
Markopaşa. 17. Sayı, 14 Nisan 1947.
Markopaşa. 18. Sayı, 21 Nisan 1947.
Markopaşa. 19. Sayı, 28 Nisan 1947.
Markopaşa. 20. Sayı, 5 Mayıs 1947.
Markopaşa. 22. Sayı, 19 Mayıs 1947.
Markopaşa. 35_1. Sayı, 29 Ekim 1948.
Markopaşa. 35_3. Sayı, 11 Kasım 1948.
Markopaşa. 35_6. Sayı, 3 Aralık 1948.
Markopaşa. 35_7. Sayı, 10 Aralık 1948.
Markopaşa. 35_8. Sayı, 17 Aralık 1948.
Markopaşa. 35_10. Sayı, 31 Aralık 1948.
Markopaşa. 36_11. Sayı, 7 Ocak 1949.
Markopaşa. 36_13. Sayı, 22 Ocak 1949.
Markopaşa. 36_15. Sayı, 8 Şubat 1949.
Markopaşa. 36_16. Sayı, 14 Şubat 1949.
Markopaşa. 36+16_1. Sayı, 1 Nisan 1949.
Medet. 1. Sayı, 23 Nisan 1950.

- Medet. 4. Sayı, 3 Mayıs 1950.
Medet. 6. Sayı, 11 Mayıs 1950.
Medet. 8. Sayı, 18 Mayıs 1950.
Medet. 10. Sayı, 25 Mayıs 1950.
Medet. 12. Sayı, 1 Haziran 1950.
Merhumpaşa. 1. Sayı, 26 Mayıs 1947.
Merhumpaşa. 2. Sayı, 16 Ekim 1947.
Merhumpaşa. 3. Sayı, 25 Ekim 1947.
Merhumpaşa. 4. Sayı, 1 Kasım 1947.
Öküz Mehmet Paşa. 1. Sayı, 6 Ekim 1949.
Yedi-Sekiz Paşa. 1. Sayı, 29 Nisan 1949.
Yedi-Sekiz Paşa. 2. Sayı, 6 Mayıs 1949.
Yedi-Sekiz Paşa. 3. Sayı, 13 Mayıs 1949.
Yedi-Sekiz Paşa. 4. Sayı, 20 Mayıs 1949.

Atıf Yapılan Markopaşa'nın Yakın Çevresi Niteliğindeki Yayınlar

- Geveze. 13-2. Sayı, 18 Haziran 1947.
Zincirli Hürriyet. Yıl 2 Sayı 1, 5 Şubat 1948.

Diğer Kaynaklar

- Ahmad, F. (2015) **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)** (çev. A. Fethi), İstanbul: Hil Yayın.
Ali, S. (2016) **Mahkemelerde** (Haz. N. Esen-N. Seyhan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Atılğan, G. (2015) "Romani Siyasal Hayat Çalışmalarının İçine Çekmek: Orhan Kemal'in Hanımın Çiftliği'nde Demokrat Parti Momentumu.", **Praksis**, 37, 145-186.
Berger, J. (2008) **Ways of Seeing**, London: Penguin Books.
Boran, B. (2016) **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, İstanbul: Yordam Kitap.
Boratav, K. (2005) **1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**, İstanbul: İmge Kitabevi.
Boratav, K. (1998) **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
Cantek, L. (2001) **Markopaşa: Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
Cumhuriyet (4 Ekim 1945) "Başbakanın Gazetecilerle Dün Yaptığı Hasbihal", 1, 3.
Çelik, A. (2010) **Vesayetden Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)**, İstanbul: İletişim Yayınları.
Eagleton, T. (2012) **Eleştiri ve İdeoloji: Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma** (çev. S. Kılıç), İstanbul: İletişim Yayınları.
Erim, N. (2005) **Günlükler (1925-1979)- Cilt 1** (düz. A. Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Eroğul, C. (2014) **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İstanbul: Yordam Kitap.
- Nesin, A. (2015) **Gömüyü Arayan Adam: Fotoğraflarla Aziz Nesin'in Yaşamöyküsü**, İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Nesin, A. (1973) **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı**, İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Saydur, M. (2001) **Markopaşa Gerçeği**, İstanbul: Çınar Yayınları.
- Tan (14 Kasım 1945)“Anayasaya Aykırı Olan Kanunlar Değiştiriliyor”, 1-2.
- TBMM Tutanak Dergisi (4 Aralık 1946) Dönem VIII, Cilt 3 Toplantı: 1, On İkinci Birleşim.
- Toker, M. (1990) **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944-1973): Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uslu, A. (2015) "Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi (1945-1950): 'Hür Dünya'nın Saflarında.", Atılğan, G., Saraçoğlu, C. ve Uslu, A. (der) **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, İstanbul: Yordam Kitap, s. 341-386.

